

ΑΥΤΟΜΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΚΑΜΨΙΑΙ

ΥΠΟ

Π. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Κατά την κρατούσαν εις την Οικονομικήν Ἐπιστήμην γνώμην αἱ τιμαὶ ἀποτελοῦν τὸν ρυθμιστὴν τῆς λειτουργίας τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος. Αὗται διὰ τῶν ἀύξομειώσεων τῶν προκαλοῦν διαφόρους μετακινήσεις τῶν οἰκονομικῶν κατηγοριῶν καὶ διὰ τῶν ἀναπροσαρμογῶν τῶν ἀποκαθιστοῦν τὴν ἰσορροπίαν διὰ τῆς ἐξισώσεως τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζήτησεως.

Εἶναι ὁμῶς προφανὲς ὅτι ἡ ἐκδήλωσις τοῦ φαινομένου τῶν κυκλικῶν κυμάνσεων μὲ τὰ συνακόλουθα φαινόμενα ἀποτελεῖ ἔκδηλον διάψευσιν τῆς θεωρίας τῶν τιμῶν ὡς ρυθμιστοῦ τῆς ἰσορροπίας.

Οὕτω ὑφίσταται χάσμα μεταξὺ τῆς θεωρίας τῶν τιμῶν ὡς ρυθμιστοῦ τοῦ μηχανισμοῦ τῆς οἰκονομίας ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ φαινομένου τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας ἀφ' ἑτέρου.

Ἡ ἀντινομία αὕτη ὡς πρόβλημα τῆς θεωρίας προεκάλεσε τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ἐπιστήμης καὶ ἡ νεωτέρα οἰκονομικὴ ἐπιστήμη περὶ τὸ πρόβλημα τοῦτο στρέφεται.

Αἱ σύγχρονοι συζητήσεις (1) εἰς τὴν θεωρίαν τῶν οἰκονομικῶν κυμάνσεων περὶ περιόδων παραγωγῆς, περὶ χρονικῶν καθυστερήσεων καὶ περὶ ἀκαμψιῶν ἀποβλέπουν εἰς τὴν ἐναρμόνισιν τῆς θεωρίας τῆς ρυθμιστικῆς λειτουργίας τῶν τιμῶν καὶ τῶν κυκλικῶν κυμάνσεων.

Θὰ προσπαθήσωμεν κατωτέρω νὰ καθορίσωμεν τὰ ὄρια μέχρι τῶν ὁποίων ἐξικνεῖται ὁ αὐτοματισμὸς τῆς οἰκονομίας καὶ τοὺς συντελεστὰς οἱ ὁποῖοι ἐμποδίζουν τὴν πλήρη λειτουργίαν τῶν τιμῶν καὶ τὴν αὐτόματον λειτουργίαν τῆς οἰκονομίας.

1. D. H. R o b e r t s o n, Essays in monetary theory. Fr. M a c h l u p «Period analysis and multiplier theory εἰς Quarterly Journal of Economics Nov. 1939. M a r t i n H i l l, The period analysis and Industrial fluctuations., Econ. Journal 1933.

Ἡ ὑπόθεσις μας εἶναι ὅτι ὁ μηχανισμὸς ὑφίσταται καὶ λειτουργεῖ ὑπάρχουν ὅμως παράγοντες οἱ ὁποῖοι ἐμποδίζουν τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τοῦ μηχανισμοῦ διὰ τῆς ἐμφάνισεως ἀκαμψιῶν καὶ ἐλλείψεως ἐλαστικότητος καὶ καθυστερήσεως προσαρμογῆς τῶν οἰκονομικῶν κατηγοριῶν. Ἐὰν εἰς τὸ οἰκονομικὸν σύστημα ὑφίστατο συγχρονισμός, δηλαδή ταχεῖα προσαρμογὴ εἰς ἐπελθοῦσαν διατάραξιν, τότε δὲν θὰ παρουσιάζετο τὸ φαινόμενον τῶν κυμάνσεων. Ἡ ἔλλειψις συγχρονισμοῦ καὶ πλήρους ἐλαστικότητος τῶν κατηγοριῶν ἀποτελεῖ μίαν ἄλλην προϋπόθεσιν τοῦ φαινομένου τῶν κυμάνσεων.

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ σχηματισμοῦ τῶν τιμῶν διὰ τῆς δυναμικῆς πορείας τῆς παραγωγῆς καὶ τοῦ ὑπάρχοντος ἐν κυκλοφορίᾳ χρήματος καὶ τῶν κατὰ μέρος τιμῶν, προκαλεῖται ἡ γενικὴ ἐν τῇ οἰκονομίᾳ ἰσορροπία ὅπου ἅπασαι αἱ κατηγορίαι εὐρίσκονται εἰς στενὴν ἀλληλεξάρτησιν καὶ ἀλληλοκαθορισμόν. Ἡ γενικὴ αὕτη ἰσορροπία τῆς οἰκονομίας, ἡ ὁποία δύναται ν' ἀναλυθῆ εἰς ἀπειρίαν ἰσορροπιῶν ἀποτελεῖται ἀπὸ ὠρισμένας θεμελιώδεις ἰσορροπίας, αἱ ὁποῖαι εἰς τὸ σημερινὸν στάδιον τῆς θεωρίας εἶναι τὰ ἀναλυτικὰ ὄργανα τοῦ προβλήματος τῶν κυμάνσεων.

Ἐκτὸς τῆς φυσικῆς ἰσορροπίας ἡ ὁποία δημιουργεῖται ἐκ τῆς παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως ἐμφανίζονται ἐπίσης αἱ ἐξῆς ἰσορροπίαί : μεταξὺ σταθεροῦ καὶ μὴ σταθεροῦ κεφαλαίου, ἥτοι παραγωγικῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ ἡμικατεργασμένων καὶ καταναλωτικῶν ἀγαθῶν ἀφ' ἑτέρου. Ἐπίσης μεταξὺ σταθεροῦ καὶ κυκλοφοροῦντος κεφαλαίου. Μεταξὺ σταθεροῦ καὶ καταναλωτικοῦ, μεταξὺ κυκλοφοροῦντος καὶ καταναλωτικοῦ κεφαλαίου (ἀγαθῶν ἀμέσου καταναλώσεως). Μεταξὺ γεωργικῆς καὶ βιομηχανικῆς παραγωγῆς καθὼς καὶ μεταξὺ παραγωγῆς ἐξωτερικοῦ καὶ ἐσωτερικοῦ. Οὕτω ὑφίσταται γενικὴ ἰσορροπία ὅλων τῶν κλάδων τῆς παραγωγῆς.

Διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ χρήματος (ὑπὸ τὴν γενικὴν ἔννοιαν) αἱ ἰσορροπίαί τῶν κατηγοριῶν ἀνάγονται εἰς ἰσορροπίαν τῶν τιμῶν τῶν κατηγοριῶν.

Βάσει τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως τῆς παραγωγῆς, τῶν προβλέψεων καὶ τῶν ὑπαρχόντων μέσων κυκλοφορίας σχηματίζεται ἐν γενικὸν ἐπίπεδον τιμῶν. Ἐπίσης βάσει τῆς ἀντικειμενικῆς ἀρχῆς τοῦ κόστους παραγωγῆς², τῆς ὀριακῆς χρησιμότητος καὶ τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως ἐκάστου ἀγαθοῦ σχηματίζονται οἱ εἰδικαὶ τιμαὶ τῶν ἀγα-

2. Ἡ ὁποία ἀναλύεται εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν ἐξόδων τῶν συντελεστῶν, τὴν διαφορικὴν ἀρχὴν, τὴν ἀρχὴν τῶν μέσων ἐξόδων καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ὑποκαταστάσεως τῶν συντελεστῶν καὶ τῶν παραγομένων ἀγαθῶν.

θών. Το γενικόν επίπεδον τών τιμών και αί είδικαί τιμαί δημιουργοῦν τὰς τιμάς τῆς γενικῆς ἰσορροπίας τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας και ἀποτελοῦν τὸν γνῶμονα τῆς θέσεως τῶν οἰκονομικῶν κατηγοριῶν. Διὰ τῆς ἀμοιβαίας δὲ ἐπιδράσεως τῶν τιμῶν σχηματίζονται αἱ κατὰ μέρος ἰσορροπίαί και αἱ τιμαί ἰσορροπίας τῶν κατηγοριῶν.

Ἐάν ὑποθέσωμεν ὅτι δι' οἶονδῆποτε λόγον αὐξάνει ἡ ζήτησις σταθεροῦ κεφαλαίου, ἐπέρχεται ὑψώσεις τῆς τιμῆς τούτου, προκαλεῖται κινήσις τῆς παραγωγῆς πρὸς κάλυψιν τῆς αὐξηθείσης ζήτησεως ἀγαθῶν σταθεροῦ κεφαλαίου, συγχρόνως προκαλεῖται αὐξήσις ζήτησεως μὴ σταθεροῦ κεφαλαίου, δηλαδή πρώτων ὑλῶν και ἡμικατεργασμένων ἀγαθῶν συνεπεία αὐξήσεως τῆς ἀπασχολήσεως· οὕτω αὐξάνονται αἱ τιμαί και τῶν ἀγαθῶν τούτων και προκαλεῖται αὐξήσις τῆς παραγωγῆς και εἰς τοὺς τομεῖς τούτους. Ἡ μετακίνησις τῆς παραγωγῆς πρὸς ἀγαθὰ σταθεροῦ κεφαλαίου θὰ κινηθῆ ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἐξισώσεως τῶν ὀριακῶν ἀποδόσεων τῶν ἐπιχειρήσεων σταθεροῦ, κυκλοφοροῦντος και καταναλωτικοῦ κεφαλαίου³. Ἡ ὑπερβολικὴ ἐλάττωσις τοῦ ὀριακοῦ κέρδους τῶν ἐπιχειρήσεων κυκλοφοροῦντος κεφαλαίου θὰ προκαλέσῃ τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ μετακινηθέντος κεφαλαίου, ὥστε νὰ ἐπέλθῃ και πάλιν ἐξισωσις τῶν ὀριακῶν ἀποδόσεων ὅλων τῶν ἐπιχειρήσεων τῆς οἰκονομίας.

Τὸ αὐτὸ θὰ συμβῆ και εἰς τὴν περίπτωσιν αὐξήσεως τῆς ζήτησεως κυκλοφοροῦντος κεφαλαίου, ὅτε αἱ τιμαί τῶν ἀγαθῶν τούτων θὰ ὑψωθοῦν, διὰ τῆς ὑψώσεως θὰ προκληθῆ αὐξήσις τοῦ ὀριακοῦ κέρδους, μεταστροφή τῆς παραγωγῆς πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνσιν. Καί πάλιν βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς ἐξισώσεως τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως και τῆς ρυθμιστικῆς λειτουργίας τῶν τιμῶν θ' ἀποκατασταθῆ ἰσορροπία τοῦ σταθεροῦ, τοῦ κυκλοφοροῦντος και τοῦ καταναλωτικοῦ κεφαλαίου.

Οὕτω διὰ τοῦ μηχανισμοῦ τῶν τιμῶν και διὰ τῆς ἐξισώσεως τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως τῶν διαφόρων οἰκονομικῶν ἐπιχειρήσεων

3. Ὁ Colin Clark ἐπεχείρησε και ἀπέδειξε στατιστικῶς εἰς τὰς ἐργασίας του National income and outlay και Conditions of ec. progress, 1940 ὅτι ἡ ὑπόθεσις αὕτη εἶναι μόνον θεωρητικὴ διότι εἰς τὴν πραγματικότητα ὑφίσταται μεγάλη διάστασις κερδῶν και ἀποδόσεως τῶν ἐπιχειρήσεων διαφόρων κατηγοριῶν. Δηλαδή ἡ ἐξισωσις τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως τοῦ κεφαλαίου ὄχι μόνον διεθνῶς δὲν ὑφίσταται ἀλλ' οὔτε εἰς μίαν και τὴν αὐτὴν χώραν. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἔχει ἀνάγκην θεωρητικῆς δικαιώσεως και ἀναλύσεως, πάντως οὔτε ἀντικείμενον τῆς παρούσης μελέτης εἶναι οὔτε και ἐπηρεάζει τὸ φαινόμενον τῶν ἀκαμψιῶν ἐν σχέσει με τὰς κυκλικὰς κυμάνσεις.

σχηματίζεται καὶ ἀποκαθίσταται ἰσορροπία τῶν διαφόρων οἰκονομικῶν κατηγοριῶν.

Τὸ γεγονός τοῦτο ἐκφράζεται διὰ σειρᾶς συναρτήσεων, ὅπου οἱ ἄγνωστοι εἶναι τόσοι ὅσαι καὶ αἱ οἰκονομικαὶ κατηγορίαι καὶ ὅπου ὁ ἄγνωστος τῆς μιᾶς συναρτήσεως ἀποτελεῖ παράμετρον τῶν λοιπῶν συναρτήσεων.

Ἐὰν κατὰ τὰς μετακινήσεις, ἀξομειώσεις καὶ ἀλληλοπροσαρμογὰς τῶν κατηγοριῶν τὰ ἐν κυκλοφορίᾳ χρηματικὰ μέσα εἶναι ἐπαρκῆ (καί, καθ' ὑπόθεσιν, ἀκριβῶς ἐπαρκῆ) διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν συναλλαγῶν, τότε τὸ γενικὸν ἐπίπεδον τῶν τιμῶν θὰ διατηρηθῆ σταθερὸν καὶ μόνον αἱ μερικαὶ τιμαὶ θ' ἀξομειωθοῦν καὶ θὰ προκληθοῦν τὰ φαινόμενα τῶν προσαρμογῶν, ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν.

Ἐὰν ὁ μηχανισμὸς τῶν τιμῶν καὶ τῆς παραγωγῆς ἐλειτούργει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τότε θὰ ἔπρεπε ἡ παραγωγή μετὰ μικρὰς παρεκκλίσεις καὶ διαταράξεις νὰ κινῆται ἐπὶ τῆς σταθερᾶς γραμμῆς τῆς σταθερᾶς προόδου συνεχοῦς καὶ κανονικῆς ἀξήσεως τῶν κατηγοριῶν αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὴν παραγωγήν⁴⁾. Ἄφου δηλαδὴ ἐξησφαλίζετο ἡ πλήρης ἀπασχόλησις τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς θὰ ἐκινεῖτο προοδευτικῶς.

Ἐν τούτοις ἡ πραγματικότης τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας εἶναι ἄλλη, ὅπερ σημαίνει ὅτι ὑφίσταται κάποιος ἄλλος συντελεστής ἢ συντελεσταὶ οἱ ὁποῖοι ἐξουδετερώνουν τὴν πλήρη λειτουργίαν τοῦ αὐτομάτου μηχανισμοῦ τιμῶν καὶ παραγωγῆς, οὕτως ὥστε νὰ προκαλοῦνται αἱ γενικαὶ διαταράξεις τῆς οἰκονομίας κατὰ τρόπον κυκλικόν.

Ἡ διαμόρφωσις τῆς παγκοσμίου οἰκονομίας ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν τεχνικὴν ἐξέλιξιν καὶ γενικώτερον τὸν νεώτερον πολιτισμὸν εἶχον ὡς ἐπακολούθημα διαφόρους οἰκονομικούς, κοινωνικούς, τεχνικούς καὶ νομικούς θεσμοὺς οἱ ὁποῖοι ἐμποδίζουν τὴν αὐτόματον λειτουργίαν τῶν τιμῶν καὶ τὴν ἰσορροπὸν κίνησιν τῆς οἰκονομίας. Οἱ θεσμοὶ δὲ αὗτοι ἀποτελοῦν τὰς συνθήκας τοῦ φαινομένου τῶν ἀκαμψιῶν, δηλαδὴ τὴν ἔλλειψιν ἐλαστικότητος καὶ τὰς καθυστερήσεις τῶν ἀντανεκλαστικῶν ἀντιδράσεων τῶν οἰκονομικῶν κατηγοριῶν.

Τὰς ἀκαμψίας τὰς διακρίνομεν εἰς μακροχρονίους καὶ βραχυχρονίους⁵⁾. Αἱ μακροχρόνιοι πηγάζουν ἀπὸ τὰς γενικωτέρας συνθήκας ἐντὸς τῶν ὁποίων κινεῖται ἡ κυκλικὴ οἰκονομία. Δὲν σημαίνει ὁμῶς ὅτι αἱ μακροχρόνιοι συνεπεία τῶν συνθηκῶν τούτων θὰ συνε-

4) Hicks, Value and capital σελ. 302, J. E. Meade, the Rate of interest in a progressive state,

5) G. Haberler, Prosperity and depression. 1941 σελ. 492.

πάγωνται πάντοτε τὰς κυκλικὰς κυμάνσεις. Αἱ μακροχρόνιοι μόνον ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς βραχυχρονίους ἀκαμψίας ἀποτελοῦν συνθήκας τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας. Ἡ ἄρνησις ἢ ἐξουδετέρωσις τῶν βραχυχρονίων ἀκαμψιῶν εἶναι ἀρκετὴ νὰ ἄρῃ καὶ τὴν κυκλικὴν ἐπίδρασιν τῶν μακροχρονίων.

Διὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴν ὁμῶς εἰκόνα τῶν ἀκαμψιῶν ὀφείλομεν νὰ ἐκθέσωμεν δι' ὀλίγων τὰ περὶ μακροχρονίων καὶ ἀκολουθῶς νὰ προχωρήσωμεν εἰς τὰς βραχυχρονίους.

Μακροχρόνιοι ἀκαμψίαι.—Εἷς συντελεστὴς ὁ ὁποῖος ἀνεπτύχθη εἰς σημαντικὸν στοιχεῖον τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας εἶναι ἡ ἔλλειψις σταθερότητος οἰκονομικῆς πολιτικῆς τῶν κρατῶν. Ἐὰν ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ καὶ εἰδικώτερον ἡ ἐμπορικὴ πολιτικὴ ἦτο σταθερὰ θὰ διεμορφοῦτο σταθερὰ διεθνῆς οἰκονομικὴ ἰσορροπία. Πᾶσα μεταβολὴ οἰκονομικῆς πολιτικῆς ἐνὸς κράτους συνεπάγεται γενικωτέρας ἀντανακλάσεις καὶ μεταβολὰς εἰς τὴν διεθνή οἰκονομίαν. Ἡ διατάραξις τῆς ἰσορροπίας θὰ προκαλέσῃ διαφόρους ἀντιδράσεις αἱ ὁποῖαι τείνουν ν' ἀποκαταστήσουν τὴν ἰσορροπίαν. Διάφορα ὁμῶς ἐμπόδια παρεμβάλλονται εἰς τὴν ταχεῖαν ἀποκατάστασιν τῆς ἰσορροπίας. Τοῦτο συνεπάγεται διαφόρους ἐμπλοκάς τῆς οἰκονομίας.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀνάπτυξης οἰκονομίας εἰς τὴν ἐμφάνισιν οἰκονομικῶν διεξόδων καὶ τὴν περίοδον τῆς καθόδου εἰς τὴν βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν τῶν καθυστερημένων χωρῶν⁶⁾.

Διὰ τῶν συμφωνιῶν τοῦ Bretton Woods καὶ τῶν βάσει αὐτῶν συσταθέντων Ἰδρυμάτων τῆς Διεθνούς Τραπεζικῆς Ἀνασυγκροτήσεως καὶ Ἀναπτύξεως καὶ τοῦ Διεθνούς Νομισματικοῦ Ταμείου ἐπιδιώκεται τὸ ἀμετάβλητον τῶν συναλλαγματικῶν ἰσοτιμιῶν ἐκτὸς ὑπὸ ὀρισμένους περιορισμούς⁷⁾.

Ὁ J. M. Keynes ἀπὸ τοὺς κυρίους θεμελιωτὰς τῶν ἰδρυμάτων ἀπέβλεψε εἰς τὴν ἐξασφάλισιν σταθερότητος εἰς τὰς διεθνεῖς συναλλαγὰς καὶ, διὰ τῆς ἐξουδετερώσεως τοῦ παράγοντος τῶν συχνῶν καὶ ἀποτόμων διαταράξεων, εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως (full employment), εἰς παγκόσμιον κλίμακα.

Καὶ ἂν ἀκόμη δὲν παραδεχόμεθα ὅτι «ἡ αἰτία» τῶν κρίσεων εἶναι ὁ περιορισμὸς τῶν οἰκονομικῶν διεξόδων καὶ ἡ ρυθμικὴ κίνησις

6) Ὁρα Δημοσθένους Στεφανίδου, Ἡ Παγκόσμιος οἰκ. κρίσις καὶ ἡ Ἑλλάς, σελ. 7 ἐπ.

7) The International Monetary Fund, Article 1 § 3 «To promote exchange stability, to maintain orderly exchange arrangements among members and to avoid competitive exchange depreciation.

τοῦ κύκλου εἰς τὴν κατὰ περιόδους ἐμφάνισιν διεξόδων, πάντως ὁ οἰκονομικὸς ἀνταγωνισμὸς τῶν κρατῶν δημιουργεῖ διαταραχὰς αἰ ὁποῖαι, συνδυαζόμεναι μὲ τὸ ὅλον σύστημα τῶν ἀκαμψιῶν, ὑποβοηθοῦν εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τῶν κυκλικῶν κυμάνσεων. Ὁ διεθνὴς οἰκονομικὸς ἀνταγωνισμὸς ἀποτελεῖ ἐμπόδιον εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ μηχανισμοῦ τῶν τιμῶν διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἰσορροπίας καὶ τὴν ἐξίσωσιν τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῶν διαφόρων ἐθνικῶν οἰκονομιῶν.

Ὁ συνεπεία τοῦ διεθνοῦς οἰκονομικοῦ φιλελευθερισμοῦ δημιουργηθεὶς διεθνὴς καὶ ἐθνικὸς καταμερισμὸς τῶν ἔργων ἀποτελεῖ λόγον καὶ στοιχεῖον δυσκόλου προσαρμογῆς καὶ ταχείας ἀποκαταστάσεως ἰσορροπίας. Ἐὰν ἔνεκα διαφόρων λόγων ἐμφανίζεται μιὰ τοπικὴ ἢ εἰδικὴ ὑπερπαραγωγή τὸ σύστημα τῶν τιμῶν δὲν ἔχει ἰκανότητα νὰ προκαλέσῃ ἐλαστικότητα παραγωγῆς καὶ τιμῶν τῶν ἄλλων κλάδων καὶ ταχύτητα ἀποκαταστάσεως ἰσορροπίας. Ἡ ἐμφάνισις μεγάλης ζήτησεως ἐνὸς ἀγαθοῦ εἰς ἓνα τόπον καὶ ἡ ὕψωσις τῆς τιμῆς τοῦ δὲν παρέχει τὴν δυνατότητα ταχείας συρροῆς κεφαλαίου εἰς τὸν κλάδον τοῦτον ἢ τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν λόγω διαφόρων ἐμποδίων. Τοῦτο προκαλεῖ ὑπέρμετρα κέρδη εἰς τὸν κλάδον τοῦτον καὶ ζημίας εἰς τοὺς θιγομένους κλάδους ἐκ τῆς στροφῆς τῆς καταναλώσεως.

Ἐφ' ὅσον ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων ἦτο περιορισμένος τοπικῶς ἢ ἐκδήλωσις μιᾶς διαταράξεως εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν ταχεῖαν προσαρμογὴν καὶ ἀπεκλείοντο γενικώτεραι ἐμπλοκαὶ τῆς οἰκονομίας. Τώρα, ἀφ' ἐνὸς ἔνεκα τῆς ἐξαρτήσεως τῶν διαφόρων ἐπιχειρήσεων εἰς διεθνή κλίμακα, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἔνεκα τῆς κρατούσης ἀρχῆς τοῦ συναγωνισμοῦ, μιὰ ἀπλὴ διατάραξις συνεπάγεται ἄλυσιν δυσμενῶν συνεπειῶν.

Πρὸς ἐξουδετέρωσιν τοῦ λόγου τούτου τῶν ἀκαμψιῶν ἐξεδηλώθησαν κατὰ καιροῦς τάσεις κρατικῆς αὐταρκίας, ὅπερ σημαίνει περιορισμὸν τοῦ διεθνοῦς καταμερισμοῦ καθὼς καὶ τάσεις ἐθνικῶν καὶ διεθνῶν τράστ τὰ ὁποῖα ἐκπληροῦν τὸν σκοπὸν τῆς δημιουργίας στενωτέρων δεσμῶν, ταχειῶν προσαρμογῶν καὶ προβλέψεων καὶ ἀποφυγῆς μερικῆς ὑπερπαραγωγῆς.

Παρ' ὅλας ὁμως τὰς τάσεις αὐτὰς ὁ διεθνὴς καὶ ὁ ἐθνικὸς καταμερισμὸς τῶν ἔργων ὑπὸ μορφήν ἀνταγωνιστικὴν ἀποτελεῖ πραγματικότητα καὶ συνθήκην ἀκαμψίας καὶ ἐλλείψεως ἐλαστικότητος τῶν οἰκονομικῶν κατηγοριῶν καὶ ἰδίως τῆς προσφορᾶς αὐτῶν.

Ἡ μεγάλη τεχνικὴ πρόοδος ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν κολοσσιαίαν συγκέντρωσιν σταθεροῦ κεφαλαίου ἀποτελεῖ ἓνα ἄλλον λόγον

ἀκαμψίας εἰς τὸν μηχανισμόν τοῦ αὐτοματισμοῦ τῶν τιμῶν. Ἡ κατὰ μάζας παραγωγή δι' ἑκατομμύρια ἔργατῶν καταναλωτῶν δὲν ἐπιδέχεται ταχεῖαν προσαρμογὴν εἰς μίαν μεταβολὴν τῆς καταναλώσεως. Μία ἐλαφροτάτη μεταβολὴ τῆς καταναλώσεως σημαίνει ἰσχυρότατον κλονισμόν ἐπὶ τῆς παραγωγῆς διότι συνεπάγεται μεταβολὴν καταναλώσεως ἑκατομμυρίων καταναλωτῶν οἱ ὅποιοι ἱκανοποιοῦνται ἀπὸ τεραστίας ἐθνικὰς καὶ διεθνεῖς ἐπιχειρήσεις.

Εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν μικρῶν ἐργοστασίων καὶ τῶν μικρῶν ἐπιχειρήσεων πᾶσα μεταβολὴ τῆς καταναλώσεως προεκάλει ἐλαφρὰν διατάραξιν καὶ ἡσορροπία ἀπεκαθίστατο ταχέως. Εἰς τὴν σύγχρονον οἰκονομίαν μία διακοπὴ μιᾶς μεγάλης ἐπιχειρήσεως συνεπάγεται τεραστίας εἰς ἔκτασιν συνεπείας ὄχι μόνον διὰ τὴν κατανάλωσιν ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν παραγωγήν ἄλλων ἐπιχειρήσεων εὐρισκομένων εἰς παραγωγικὰς σχέσεις μὲ τὴν ἐν λόγῳ ἐπιχείρησιν. Οἷαδὴποτε οὕξεις τῆς τιμῆς τῶν προϊόντων συνεπεία τῆς διακοπῆς ταύτης δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ προκαλέσῃ τὴν ταχεῖαν καὶ ἄμεσον προσαρμογὴν τῆς παραγωγῆς διότι προϋποθέτει διάθεσιν κεφαλαίου μεγάλου ποσοῦ. Ἀκόμη καὶ διὰ τὴν ἀπόφασιν τῶν ἐπιχειρηματιῶν περὶ νέας οἰκονομικῆς δράσεως ἀπαιτεῖ ὄχι ὀλίγον χρόνον. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο τὰ ὅμοια προϊόντα ἢ τὰ ὑποκατάστατα ἄλλων ἐπιχειρήσεων ὑφίστανται τὴν ἐπίδρασιν ἠύξημένης ζητήσεως· αἱ τιμαὶ αὐτῶν ἀνέρχονται. Ἐὰν τὰ ἐν λόγῳ προϊόντα χρησιμεύουν εἰς τὴν παραγωγήν ἄλλων ἐπιχειρήσεων προκαλεῖται οὕξεις παραγωγικῶν δαπανῶν μὲ κίνδυνον πρραμερισμοῦ τῶν ὀριακῶν ἐπιχειρήσεων καὶ μεγαλυτέρων ἐπιδεινώσεων. Ἡ καθυστέρησις τῆς ἀναπροσαρμογῆς συνεπάγεται πάντοτε κινδύνους διότι νέαι δυσμενεῖς συνθῆκαι ἐξ ἄλλων πηγῶν εἶναι ἐνδεχόμεναι καὶ νέαι ἐπιδεινώσεις.

Ἄλλος λόγος ὁ ὅποιος ἐμποδίζει τὴν ταχεῖαν προσαρμογὴν τῶν οἰκονομικῶν κατηγοριῶν εἶναι ἡ ἀδυναμία ἢ ἡ δυσχέρεια μετακινήσεως κεφαλαίου καὶ τεχνικῆς μετατροπῆς διὰ τὴν παραγωγήν ἄλλων ἀγαθῶν τῶν ὁποίων αἱ τιμαὶ ὑψώθησαν. Πολλάκις τεράστια κεφάλαια εἰς κτίρια, μηχανὰς ἢ ἡμικατεργασμένα προϊόντα παραμένουν ἀδρανῆ, γεγονός δὲ ὅποιον συνεπάγεται ζημίας δυναμένας νὰ προκαλέσουν κατάρρευσιν τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ μείωσιν ἀπασχολήσεως, διότι αἱ ἐπιχειρήσεις δὲν δύνανται νὰ μετακινήσουν ἢ νὰ μετατρέψουν τὸ κεφάλαιόν των διὰ τὴν παραγωγήν ἄλλων ἀγαθῶν. Τὸ φαινόμενον αὐτὸ εἶναι χαρακτηριστικὸν τοῦ συγχρόνου κεφαλαίου ἐνῶ δὲν παρουσιάζεται εἰς τὸν ἴδιον βαθμὸν εἰς τὸν συντελεστὴν ἐργασία.

Συναφῆς πρὸς τοὺς ἀνωτέρω λόγους ἐλλείψεως εὐκινησίας, ταχύτη-

τος προσαρμογῆς ὁ ὁποῖος πηγάζει ἐπίσης ἐκ τῆς νεωτέρας τεχνικῆς καὶ τῆς συγκεντρώσεως κεφαλαίου, εἶναι τὸ μέγα χρονικὸν διάστημα τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖται διὰ τὰς νεωτέρας ἐπιχειρήσεις ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ὀργανώσεώς των μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῆς λειτουργίας των. Διὰ τὴν ὀργάνωσιν μιᾶς συγχρόνου ἐπιχειρήσεως ἐκτὸς τῶν μεγάλων κεφαλαίων ἀπαιτεῖται καὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα μέχρι πέρατός της. Μία ἐπιχείρησις ἐφ' ὅσον ἤρχισε νὰ ὀργανοῦται πρέπει νὰ φθάσῃ μέχρι πέρατος. Αἱ ἰδιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις μὲ τὴν ἰδιωτικὴν προοπτικὴν δὲν ἐπιδέχονται προσαρμογὴν εἰς τὰς ἀνακυπτούσας ἀνάγκας τῆς οἰκονομίας. Μιὰ ἰδιωτικὴ ἐπιχείρησις ἐφ' ὅσον ἔθεσεν εἰς ἐφαρμογὴν ὠρισμένον σχέδιον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διακόψῃ τὴν ἐφαρμογὴν του διότι τοῦτο συνεπάγεται δαπάνας καὶ πτωχεύσεις. Κατὰ συνέπειαν εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ συνεχίσῃ τὰς κατασκευὰς ἔστω καὶ ἂν αἱ ἀπαιτούμεναι δαπάναι εἶναι μεγαλύτεραι τῶν προϋπολογισθεισῶν, συνεπεία ὑψώσεως τοῦ τόκου καὶ τῆς μειώσεως τοῦ κυκλοφοροῦντος κεφαλαίου ἕνεκα τῆς μεγαλυτέρας μετατροπῆς κυκλοφοροῦντος κεφαλαίου εἰς σταθερὸν ἐν σχέσει μὲ τὴν παραγωγὴν κυκλοφοροῦντος κεφαλαίου.

Ἡ ἀρξαμένη ἐπιχείρησις εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ φθάσῃ εἰς πέρας καὶ ἂν ἀκόμη ἐμφανίζονται μεγαλύτερα ὀριακὰ κέρδη εἰς ἄλλους κλάδους παραγωγῆς. Δεδομένης τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας πᾶσα καθυστέρησις εἰς τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἔργων συνεπάγεται κινδύνους καὶ καταστροφάς. Μὲ τὴν σημερινὴν τεχνικὴν διὰ τὴν κατασκευὴν ἐνὸς ἔργου ἀπαιτοῦνται δύο καὶ τρία ἢ καὶ περισσότερα ἔτη κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων ὁ κύκλος διέρχεται διαφόρους φάσεις ἐνῶ αἱ κατασκευαὶ ἀκολουθοῦν σταθερὰν πορείαν χωρὶς καμμίαν εὐκαμψίαν. Κατὰ τὴν ἄνοδον τοῦ κύκλου μονονότι αἱ τιμαὶ τῶν ἀγαθῶν τοῦ κυκλοφοροῦντος κεφαλαίου αὐξάνουν καὶ ὁ τόκος τῶν δανείων διὰ τὴν κτήσιν αὐτῶν αὐξάνει ἐν τούτοις οὔτε ἡ αὔξεισις τῶν τιμῶν οὔτε καὶ ἡ ὑψώσις τοῦ τόκου τῶν δανείων ἐμποδίζουν τὴν περιστολὴν τῶν ἐπενδύσεως εἰς σταθερὸν κεφάλαιον διότι τεχνικῶς τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, καὶ οἰκονομικῶς ἀσύμφορον διὰ τὰς ἰδιωτικὰς ἐπιχειρήσεις. Καὶ τὰ ἀρξάμενα ἔργα ἀπαιτοῦν πολλὰ κεφάλαια καὶ ὀφείλουν νὰ συνεχισθοῦν ὑπὸ συνεχῶς ἐντεινομένης δυσχερείας. Ἡ τεχνικὴ καὶ οἰκονομικὴ αὕτη ἀκαμψία ἀποτελεῖ σημαντικὸν στοιχεῖον τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας καὶ τῆς παρεμποδίσεως τῆς ρυθμιστικῆς λειτουργίας τῶν τιμῶν.

Ἄλλος λόγος ὁ ὁποῖος προκαλεῖ ἔλλειψιν ἐλαστικότητος καὶ εὐκινησίαν προσαρμογῆς ἀνάγεται εἰς τὴν ἐργασίαν. Ἡ κατὰ τὴν περιόδον τῆς ἀνόδου ἐπέκτασις τῶν ἐργασιῶν τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ

ἡ δημιουργία νέων ἐπιχειρήσεων αὐξάνει τὴν ζήτησιν τεχνικοῦ καὶ εἰδικῆς μορφώσεως προσωπικοῦ ἢ ἔλλειψις δὲ καὶ ἡ τεχνικὴ ἀδυναμία ἀμέσου μορφώσεως τοιοῦτου προσωπικοῦ φέρει ὕψωσιν τῶν μισθῶν τῶν εἰδικευμένων ἐργατῶν κλπ. χωρὶς ἡ αὔξησις ἔστω καὶ ἐὰν εἶναι ὑπερβολικὴ νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ προκαλέσῃ συρροὴν τεχνικοῦ προσωπικοῦ διὰ νὰ προκαλέσῃ πτώσιν τῶν μισθῶν αὐτῶν. Οὕτω αἱ ὀριακαὶ ἐπιχειρήσεις ὑφίστανται τὰς δυσμενεῖς συνεπείας τῶν μεγάλων μισθῶν τοῦ τεχνικοῦ προσωπικοῦ.

Κατὰ δὲ τὴν περίοδον τῆς ὑφέσεως τῆς οἰκονομίας λόγοι νομικῆς, κοινωνικῆς καὶ ἠθικῆς φύσεως ἐμποδίζουν τὴν ταχεῖαν προσαρμογὴν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀπασχολουμένων πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς οἰκονομίας. Ἦτοι ὑφίσταται ἀκαμψία εἰς τὴν προσαρμογὴν τῶν οἰκονομικῶν κατηγοριῶν πρὸς τὰς νέας συνθήκας τῆς οἰκονομίας. Ἡ συνεπεία τῶν λόγων τούτων ἀδυναμία ἀπολύσεως ἐργατῶν μὴ ἀναγκαίων εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις, δημιουργεῖ βάρη εἰς τὰς παραγωγικὰς δαπάνας τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ κατ' ἀνάγκην κρατεῖ τοὺς μισθοὺς εἰς ἀνώτερα ἐπίπεδα τῶν μισθῶν ἰσορροπίας. Τὸ πρόβλημα τῶν μισθῶν θὰ ἐξετασθῇ κατωτέρω ἀπὸ ἄλλης πλευρᾶς, ὅπου θ' ἀναπτυχθῇ ἐπίσης ἡ ἄποψις τῆς ἐνισχύσεως τῆς καταναλώσεως διὰ μεγαλυτέρας ἀπασχολήσεως ἐργατῶν εἰς τὴν κατασκευὴν δημοσίων ἔργων.

Βραχυχρόνιοι ἀκαμψία. — Ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω ἐν συντόμῳ τὰς μακροχρονίους ἀκαμψίας αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν γενικωτέρων συνθηκῶν τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ καὶ δέον νὰ ἐξετάζωνται πάντοτε ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς βραχυχρονίους ἀκαμψίας τὰς ὁποίας θὰ ἐξετάσωμεν κατωτέρω.

Αἱ βραχυχρόνιοι ἀκαμψίαὶ ἀνάγονται εἴτε εἰς τὴν μεταβολὴν τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν, τοῦ γενικοῦ τιμαρίθμου, εἴτε ἀνάγονται εἰς τὰς διαστάσεις τῶν μερικωτέρων τιμαρίθμων μεταξὺ των.

Αἱ ἀκαμψίαὶ αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὸν γενικὸν τιμαρίθμον εἶναι ἡ ἔλλειψις ἐλαστικότητος τῶν χρηματικῶν μέσων κυκλοφορίας, ἡ ἀκαμψία τῶν συμβολαίων καὶ ἡ ἀκαμψία τῶν κρατικῶν δαπανῶν.

Ἡ ἀκαμψία τῶν χρηματικῶν μέσων ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεσιν τῆς καθαρᾶς νομισματικῆς θεωρίας τῶν κυμάνσεων⁸⁾. Ἡ ἔλλειψις ἐλαστικότητος τῶν πιστώσεων εὐρίσκεται εἰς

8) R. G. Hawtrey, The art of central banking. Τοῦ αὐτοῦ, The depression and the way out. Τοῦ αὐτοῦ, The gold standard in theory and practice. F. Hayek, Monetary theory and the trade cycle. F. A. Fetter, Interest theories and price movements. Ἄλλὰ καὶ οἱ οἰκονομολόγοι, ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι διατηροῦν μικτὴν θέσιν (νομισματικὴν καὶ ὑπερκεφαλα(ωσιν) Wicksell, Machlup, Mises, Robbins, Rörke, Strigl παραδέχονται τὴν ἔλλειψιν ἐλαστικότητος τῶν μέσων κυκλοφορίας.

άμεσον σχέσιν και έξάρτησιν πρὸς τὴν ἔλλειψιν ἔλαστικότητος τῶν χρηματικῶν μέσων.

Ἄκαμψία χρηματικὴ και πιστωτικὴ ὑφίσταται συνεπεία τῆς ὑπὸ ὠρισμένους κἀνόνας ἀσκουμένης νομισματικῆς και πιστωτικῆς πολιτικῆς. Τὰ μέσα κυκλοφορίας (χρῆμα και πιστώσεις) βάσει τῶν ἰσχυόντων νομισματικῶν και πιστωτικῶν συστημάτων δὲν ἔχουν τὴν δυνατότητα νὰ παρακολουθήσουν τὰς ἀύξανόμενας ἀνάγκας τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας. Κατὰ τὴν κορύφωσιν τῆς ἀνόδου τὰ μέσα κυκλοφορίας δὲν ἐπαρκοῦν εἰς τὰς ἀνεπτυγμένους ἀνάγκας τῆς οἰκονομίας.

Τὰ γνωστὰ νομισματικὰ συστήματα τῆς κυκλοφορίας χρυσοῦ ἢ ἀργύρου συνδέουν στενωτάτα τὰ χρηματικὰ μέσα και τὰς πιστώσεις πρὸς τὸν χρυσὸν και εἶναι πολὺ φυσικὸν ὁ χρυσὸς ἐν τῷ συνόλῳ ἢ τουλάχιστον ὁ κατεχόμενος ἀπὸ τὰς ἐκδοτικὰς τραπέζας νὰ ἔχη κάποιον ποσοτικὸν ὄριον. Κατὰ τὴν πορείαν τῆς ἀνόδου αἱ ἀύξανόμενοι ἀνάγκαι τῆς οἰκονομίας εἶναι ἀνώτεροι τῶν ὑπαρχόντων μέσων κυκλοφορίας.

Ἄλλὰ και εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν τὸ νόμισμα μιᾶς χώρας εἶναι ἐλεύθερον δηλαδὴ ἀσύνδετον πρὸς τὸν χρυσὸν ἢ τὸν ἄργυρον τὸ σύστημα δὲν ἀποβλέπει εἰς τὴν διατήρησιν σταθεροῦ τοῦ γενικοῦ τιμαριθμοῦ ἀλλ' ἢ εἰς τὴν ἰσοσκέλισιν τοῦ προὑπολογισμοῦ, ἢ εἰς τὴν δημιουργίαν εὐνοϊκῶν ἐμπορικῶν συνθηκῶν κλπ. ἢ εἰς τὴν διατήρησιν ντὲ φάκτο σταθερᾶς ἰσοτιμίας πρὸς ἓν ἔξωτερικὸν συνάλλαγμα.

«Διεύθυνσις τοῦ νομίσματος» πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς διατηρήσεως σταθεροῦ τοῦ γενικοῦ τιμαριθμοῦ πραγματικῶς δὲν ἠσκήθη. Ἄλλ' ὅμως σταθερὸς γενικὸς τιμᾶριθμος προὑποθέτει ἔλαστικότητα τοῦ κυκλοφοροῦντος χρήματος και πιστώσεων, ἢτοι αὔξησιν τῆς κυκλοφορίας τοῦ χρήματος ἀναλόγως πρὸς τὰς αὔξανόμενας ἀνάγκας τῆς κυκλικῆς ἀνόδου.

Τὸ νομισματικὸν σύστημα τοῦ χρυσοῦ ὑπὸ τὰς ποικίλας μορφὰς του ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῆς ἰσορροπίας τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος και τῶν προσωρινῶν μικρῶν διαταράξεων δὲν εἶναι σύστημα τὸ ὁποῖον δύναται ν' ἀνταποκριθῆ πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας.

Κάθε, ἐλεύθερον νομισματικὸν σύστημα παρέχει τὴν δυνατότητα ἀύξομειώσεων τῆς κυκλοφορίας διὰ τὴν διατήρησιν σταθεροῦ ἐπιπέδου τιμῶν, ἐκτὸς βεβαίως εἰς τὰς περιπτώσεις πολέμων ἢ ἄλλων πολιτικῶν ἀνωμαλιῶν.

Διευτώθη ἄλλοτε ἡ θεωρία ὑπὸ τῆς Banking School ὅτι ἡ οἰκονομία αὐτομάτως ἐφοδιάζεται μὲ μέσα κυκλοφορίας διὰ τῆς ζητήσεως και παροχῆς πιστώσεων ὑπὸ τῶν τραπεζῶν ἔναντι τῶν

κατεχομένων και κυκλοφορούντων αγαθών. 'Αλλά και ή τοιαύτη παροχή πιστώσεων έχει ώρισμένα όρια τὰ όποια καθορίζονται από την ποσότητα του κυκλοφορούντος χρήματος, δηλαδή από την ποσότητα των καταθέσεων εις τὰς τραπεζας (άφαιρουμένου του νομίμου ποσοστού άσφαλείας).

Η υπόθεσις την όποίαν αναπτύσσει ό καθηγητής F. Hayek⁹, καθ' ήν αί δημιουργούμεναι πιστώσεις είναι πολλαπλασίως άνώτεροι της ποσότητας του κυκλοφορούντος χρήματος και άν ακόμη ήτο άληθής δέν θα άνήρει την υπόθεσιν της άκαμψίας των μέσων κυκλοφορίας. Διότι και άν υποθέσωμεν ότι αί χρηματικά πιστώσεις αί παρεχόμεναι ύπο μιās τραπεζής εις μίαν έπιχείρησιν επανέρχονται και πάλιν ύπο μορφήν καταθέσεων και ούτω καθ' έξης και κατά συνέπειαν ύπάρχουν επ' άπειρον χρήμα και πιστώσεις δια να καλύψουν τὰς δημιουργούμενας ανάγκας, ό ρόλος αυτός των τραπεζών είναι περιορισμένος διότι κατά την πορείαν της άνόδου της κυκλικής οίκονομίας, της αναπτύξεως των συναλλαγών και της δημιουργίας νέων έπιχειρήσεων, ή ανάγκη της κατοχής ρευστου χρήματος, ταμιακής εύχερείας (liquidity preference) ύπό των έπιχειρήσεων είναι μεγίση δια την διεξαγωγήν των έβδομαδιαίων έστω συναλλαγών των. Κατά συνέπειαν αί καταθέσεις εις τὰς τραπεζας είναι έλάχιστοι και δέν δύνανται να ίκανοποιήσουν τὰς ανάγκας των αίτούντων πιστώσεις.

Τοιουτοτρόπως ή εύχέρεια του πολλαπλασιασμοϋ των μέσων κυκλοφορίας δια των πιστώσεων έχει ώρισμένα όρια έντός της κυκλικής οίκονομίας. 'Ο όγκος της άνεστραμμένης πυραμίδος των πιστώσεων είναι έτοιμος να πέση όταν προς στιγμήν παύση να άνεφοδιάζεται.

Εις οίκοномиαν άνευ κυκλικών κυμάνσεων, σταθερώς και όμαλώς προοδεύουσαν δέν θα παρουσιάζετο τό φαινόμενον τουτο της άκαμψίας των μέσων κυκλοφορίας (χρήματος και πιστώσεων) ύπό την όξειαν μορφήν των κρίσεων.

Αί άνάγκαι όμως της κυκλικής οίκονομίας έδημιούργησαν και άλλην διέξοδον της άκαμψίας των μέσων κυκλοφορίας. Κατά την νεωτέραν έποχήν τό οίκονομικόν σύστημα έδημιούργησε μίαν νέαν κατηγορίαν, τὰς πραγματικάς πιστώσεις, ως άνάγκην διεξόδου της έλλείψεως μέσων κυκλοφορίας και καταναλωτικής δυνάμεως. Αί πραγματικά πιστώσεις αί όποια κυρίως έμφανίζονται εις τὰ καταναλωτικά αγαθά ύπό μίαν άποψιν αποτελούν μέσον διεξόδου εκ της

9. Monetary theory and the trade cycle, σελ 152 επ.

ἀκαμψίας τῶν μέσων κυκλοφορίας, ἐκτὸς τῆς σημαντικῆς λειτουργίας τὴν ὅποιαν ἐπιτελοῦν νὰ προκαλοῦν ἐπιταχυνομένην ζήτησιν καὶ ἐπένδυσιν εἰς παραγωγικὰ ἀγαθὰ.

Παρ' ὅλας τὰς χρηματικὰς καὶ πραγματικὰς πιστώσεις τὰ μέσα ἐν τούτοις τῆς κυκλοφορίας δὲν δύνανται νὰ παρσκολληθῶσιν καὶ νὰ συνεχίσουν τὴν παράλληλον πορείαν τῆς ἀνόδου τῆς οἰκονομίας.

Τοιοιουτρόπως ἡ ἐλαστικότητα τῶν μέσων κυκλοφορίας τοῦ χρήματος καὶ τῶν πιστώσεων ἡ ὅποια ἐκδηλώνεται κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνόδου καὶ ἡ ὅποια, καθ' ὅσον προχωρεῖ ἡ ἄνοδος, κατὰ τοσοῦτον καθίσταται πλέον ἄκαμπτος, φθάνει εἰς τὸ ἀπροχώρητον, τὸ ὄριον. Καὶ ὡς γράφει ὁ καθηγητὴς F. A. Fetter «τὸ ὄριον αὐτῆς τῆς ἐλαστικότητος εἶναι ἐπίσης τὸ ὄριον τῶν τιμῶν». «Ἀληθῶς ὁ φαῦλος κύκλος θὰ θραυσθῆ ἀπὸ κρίσιν καὶ κατάρρευσιν μόνον ὅταν τὰ τραπεζικὰ δάνεια φθάσουν εἰς τὸ ὄριον καὶ αἱ τιμαὶ πέσουν»¹⁰.

Ὁ R. G. Hawtreay, σταθερὸς καὶ συνεπὴς ὑποστηρικτὴς τῆς καθαρᾶς νομισματικῆς θεωρίας εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν, γράφει ὅτι «ἐφ' ὅσον αἱ πιστώσεις ρυθμίζονται ἀπὸ τὸ ἀποθεματικὸν ποσοστὸν τῶν τραπεζῶν αἱ κυκλικαὶ κυμάνσεις θὰ ἐμφανίζονται ὀπωσδήποτε¹¹». «Καὶ εἶναι γεγονὸς ὅτι ἡ ἐνεργητικὴ φάσις τοῦ κύκλου τερματίζεται ἀπὸ τὰ μέτρα τοῦ περιορισμοῦ τῶν πιστώσεων τὰ ὅποια ἀποβλέπουν νὰ συγκεντρώσουν ρευστὸν χρήμα καὶ ὅτι ἡ ἐκ νέου οἰκονομικὴ ἀναβίωσις προκαλεῖται μὲ μέτρα παροχῆς πιστώσεων. Ὑπάρχει ἀναμφισβητήτως στενὴ καὶ ἐσωτερικὴ σχέσις τῆς κυκλικῆς κυμάνσεως πρὸς τὴν πιστωτικὴν πολιτικὴν τῶν τραπεζῶν τῶν ἐκδοτικῶν βάσει τῶν νόμων περὶ καλύμματος χρυσοῦ»⁽¹²⁾.

Τὴν ἰδίαν ἰδέαν ἐκφράζει σαφῶς ὁ καθηγητὴς F. Hayek. «Τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ νομισματικὴ κυκλοφορία μιᾶς χώρας, ὅτιδήποτε περιλαμβάνομεν ὑπὸ τὸν τίτλον «χρήμα», θὰ δεικνύει πάντοτε φυσικὰς διακυμάνσεις συμφώνως πρὸς τὴν αὔξησιν ἢ ἐλάττωσιν τοῦ ὄγκου τῆς, εἶναι πιθανὸν ὁ κύριος λόγος τοῦ διατὶ ἡ ἐλαστικότης γενικῶς θεωρεῖται ὡς αὐταπόδεικτος ἀνάγκη τῆς ποσότητος τοῦ χρήματος⁽¹³⁾».

10. Interest theories and price movements, εἰς American Economic Review, Vol. XVII, Supplement March 1927 καὶ F. Hayek, Monetary theory and the trade cycle, σελ. 179.

11. Monetary reconstruction, σελ. 135.

12. The art of central banking σ. 201 Ὁμοίως Irving Fisher, Mastering the crisis,

13. Prices and production, σ. 110.

«Ἐχῶ ἤδη ἀσχοληθῆ ἡμεῖς περὶ τῆς ἐλαστικότητος τῶν τραπεζικῶν πιστώσεων ὡς τῆς αἰτίας τῶν κυκλικῶν κυμάνσεων» (14).

Ὁ καθηγητὴς F. Hayek μολονότι παραδέχεται τὴν ἔλλειψιν ἐλαστικότητος τῶν μέσων κυκλοφορίας καὶ εἰς *Monetary theory and the trade cycle*, σαφῶς ἀποδίδει τὸ κυκλικὸν φαινόμενον εἰς τὸ χρῆμα καὶ τὰς πιστώσεις καὶ θεωρεῖ τὰ ἄλλα αἷτια ὡς πρόσθετα, εἰς τὰς μεταγενεστέρας του ἐργασίας χωρὶς νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν θεωρίαν ἔλλειψεως ἐλαστικότητος τοῦ χρήματος διὰ τὴν ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου τῶν κυμάνσεων παραδέχεται ἐκτὸς τοῦ νομισματικοῦ παράγοντος καὶ τὴν ὑπερεπένδυσιν.

Τοιουτοτρόπως ἡ ἀρχικὴ ἐλαστικότης καὶ μετέπειτα ἀκαμψία τῶν μέσων κυκλοφορίας ἐν σχέσει μὲ τὰς ἀύξανομένας ἀνάγκας τῶν συναλλαγῶν ἀποβαίνει μίᾳ ἐκ τῶν συνθηκῶν τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας, χωρὶς αὕτη ν' ἀποτελεῖ τὴν αἰτίαν τοῦ φαινομένου διὰ τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ συνεργήσουν ὅλαι αἱ οἰκονομικαὶ κατηγορίαι.

Ἄκαμψία συμβολαίων.— Ἄλλη ἀκαμψία ἡ ὁποία ἔχει σχέσιν μὲ τὴν ἀύξομειώσιν τοῦ γενικοῦ τιμαριθμοῦ, δηλαδὴ τῆς ἀπολύτου ἀξίας τοῦ χρήματος, εἶναι ἡ λεγομένη ἀκαμψία τῶν συμβολαίων.

Εἶναι γνωστὴ ἡ ἐπικρατοῦσα εἰς τὰς νομοθεσίας καὶ τὴν νομολογίαν τῶν δικαστηρίων «ὀνομαστικὴ ἀρχὴ τοῦ χρήματος» καθ' ἣν αἱ ὑποχρεώσεις ἐξοφλοῦνται εἰς τὴν συμφωνηθεῖσαν τιμὴν ἀνεξαρτήτως τῶν ἀύξομειώσεων τῆς ἐσωτερικῆς ἀξίας τοῦ ἰσχύοντος νομισματος μιᾶς χώρας. Ἀνεξαρτήτως τῆς ἐν τῇ νομικῇ ἐπιστήμῃ ὑπαρχούσης διαμάχης καὶ τῆς *de lege ferenda* καθιερώσεως τῆς ἀρχῆς τῆς κυκλοφοριακῆς ἀξίας, ἡ ἰσχύουσα νομικὴ ἀρχὴ προκαλεῖ περιπλοκὰς καὶ κατὰ τὴν διαδρομὴν τοῦ οἰκονομικοῦ κύκλου ἐπιφέρει σοβαρὰς διαταράξεις.

Αἱ οἰκονομικαὶ ἐπιχειρήσεις εἰς τὰς δοσοληψίας των δημιουργοῦν διαφόρους πιστοχρεώσεις. Ὄταν αἱ πιστοχρεώσεις δὲν διατηροῦν τὸ πραγματικὸν των εἰς οἰκονομικὴν ἀξίαν περιεχόμενον καὶ αἱ χρεώσεις ἐξοφλοῦνται εἰς τὴν ὀνομαστικὴν ἀξίαν τοῦ νομίσματος δημιουργοῦνται ἰσχυραὶ διαταράξεις εἰς τὴν οἰκονομίαν.

Κατὰ τὴν πορείαν τῆς ἀνόδου τῆς οἰκονομίας καὶ τὴν συνεχῆ αὔξησιν τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν, ἡ ἐσωτερικὴ ἀξία τοῦ χρήματος συνεχῶς ἐλαττοῦται κατ' ἴσον λόγον καὶ κατὰ συνέπειαν τὰ

14. *The monetary theory and the trade cycle* σ. 180.

συναφθέντα χρέη συνεχῶς ὑφίστανται μείωσιν, οἱ δὲ πιστωταὶ ὑφίστανται ζημίας (15).

Καὶ εἶναι εὐκόλον ν' ἀντιληφθῆ κανεὶς ποίαν ἐπίδρασιν δύναται νὰ ἔχη ἐξόφλησις χρεῶν περὶ τὸ τέλος τῆς ἀνόδου τοῦ κύκλου, ὅταν ἡ θέσις τῶν ἐπιχειρήσεων καθίσταται πολὺ λεπτή καὶ κρίσιμος.

Εἰς τὴν νεωτέραν οἰκονομίαν καὶ ἰδίως εἰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομικὰς χώρας ἡ λειτουργία τῶν συναλλαγῶν διενεργεῖται κυρίως διὰ πιστώσεων καὶ κατὰ μὲν τὴν ἀνοδὸν τοῦ κύκλου οἱ χρεῶσται διὰ τῆς μείωσεως τῶν χρεῶν τῶν προβαίνουν εἰς μεγαλυτέρας ἐπενδύσεις, οἱ δὲ πιστωταὶ συνεχῶς ὑφίστανται ζημίας. Ἦτοι αὐτομάτως ἐλαττοῦται ἡ κατανάλωσις καὶ αὐξάνει ἡ παραγωγή. Τοῦτο εἶναι μίᾳ ἄλλῃ μορφῇ τῆς λεγομένης ἀναγκαστικῆς ἀποταμιεύσεως (forced saving) ἡ ὅποια προκαλεῖ ταχύτεραν ἀνοδὸν τοῦ κύκλου χωρὶς νὰ ἔχη τὴν ἰκανότητα ὁ μηχανισμὸς τῶν τιμῶν νὰ λειτουργήσῃ καὶ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἰσορροπίαν.

Ἀντιστρόφως κατὰ τὴν κάθοδον τοῦ κύκλου μὲ τὴν συνεχῆ πτώσιν τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν καὶ τὴν ἀνάλογον ὕψωσιν τῆς ἐσωτερικῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος, αἱ ὑποχρεώσεις τῶν χρεωστῶν καθίστανται συνεχῶς βαρύτεραι, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐπιδεινώνει τὴν κακοδαιμονίαν τῆς περιόδου ταύτης. Σύνηθες φαινόμενον κατὰ τὰς περιόδους ταύτας εἶναι τὰ δικαιοστάσια (moratoria) ἢ ἡ διαγραφή γενικὴ ἢ μερικὴ τῶν χρεῶν, γεγονότα τὰ ὁποῖα ὅταν ἐφαρμόζονται ἀποβλέπουν νὰ διορθώσουν ἓνα κακὸν ἀλλὰ προκαλοῦν ἄλλας διαταράξεις.

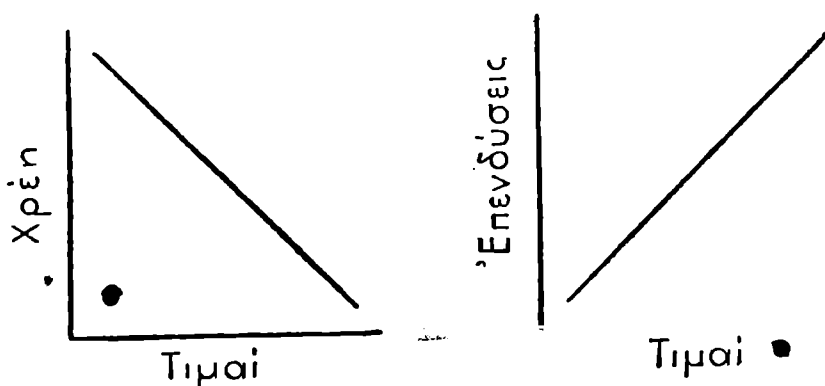
Ἡ πλήρης ἐλαστικότης τῶν χρεῶν καὶ ἡ προσαρμογὴ τούτων εἰς τὸν γενικὸν τιμᾶριθμον καὶ ἡ τιμαριθμικὴ ἐξόφλησις τῶν χρεῶν ὄχι μόνον θὰ ἀπετέλει δικαίαν λύσιν ἀλλὰ καὶ θὰ διετήρει ἀρμονικὴν καὶ ὁμαλὴν τὴν λειτουργίαν τῆς οἰκονομίας. Τὸ ζήτημα τῆς ἐνημερώσεως καὶ τῆς προσαρμογῆς τῶν λογιστικῶν βιβλίων εἶναι ζήτημα τεχνικὸν καὶ αἱ δυσκολίαι τοῦ δὲν εἶναι ἀνυπέρβλητοι. Ἡ δικαιολογία τῆς νομιναλιστικῆς ἀρχῆς, διὰ τὸ κῦρος τοῦ κρατικοῦ νομίσματος εἶναι πολὺ ἀσθενὴς διὰ νὰ καλύψῃ μίαν σοβαρὰν κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν διατάραξιν μὲ τόσας καταστρεπτικὰς συνεπείας.

Ἐφ' ὅσον ἡ κυκλικὴ διακύμανσις συνοδεύεται ἀπὸ διακύμανσιν τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν ἢ ἀκαμψία τῶν συμβολαίων ἀποτελεῖ στοιχεῖον ἀνωμάλου ἐξελίξεως τῆς οἰκονομίας τὸ ὁποῖον δὲν δύ-

15) K. W i c k s e l l, Lectures on Political Economy II σελ. 54.

ναται νὰ ἐξουδετερώσῃ ὁ αὐτοματισμός τῶν τιμῶν ¹⁶, καὶ ἀποτελεῖ ἐπιβαρυντικὸν στοιχεῖον καὶ κατὰ τὴν ἄνοδον καὶ κατὰ τὴν κάθοδον τοῦ κύκλου.

Κατωτέρω παραθέτομεν δύο σχεδιαγράμματα :

Ἐκ τούτων προκύπτει ὅτι τὰ χρέη εὐρίσκονται εἰς συνάρτησιν τοῦ λόγου τῶν τιμῶν πρὸς τὴν μονάδα δηλ. $x=f\left(\frac{1}{p}\right)$ ἤτοι ἡ ἐλαστικότητα ἰσοῦται πρὸς -1 . Εἰς τὸ δεύτερον σχεδιάγραμμα δεικνύται ὅτι αἱ ἐπενδύσεις ἐκ τῆς ἀκαμψίας τῶν συμβολαίων εὐρίσκονται εἰς εὐθείαν συνάρτησιν πρὸς τὴν ὕψωσιν τῶν τιμῶν $E_p=f(p)$. Ὅπερ σημαίνει ὅτι μεταξὺ τῶν ἐπενδύσεων καὶ τιμῶν δημιουργεῖται φαῦλος κύκλος κατὰ τὴν ἄνοδον καὶ κατὰ τὴν κάθοδον. Ἐννοεῖται ὅτι καὶ κατὰ τὴν μίαν περίπτωσιν καὶ κατὰ τὴν ἄλλην ὑφίσταται δυσμενῆς ἐπίδρασις ἐπὶ τοῦ κύκλου διὰ τῆς προκλήσεως ἀποτόμου ἀνόδου καὶ ἀποτόμου καθόδου.

Ἄκαμψία κρατικῶν δαπανῶν.— Κατὰ τὴν ἀναλύσιν μὲς ἀπεκλείσαμεν τὴν ἐνσυνείδητον κρατικὴν ἐπέμβασιν ὡς «ἐξωγενῆ», μὴ ἀναγόμενον εἰς τὸ σύστημα, παράγοντα. Εἰς τὸ σημεῖον ὅμως τοῦτο εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν μὲς ὠρισμένην ἐνέργειαν ἢ μᾶλλον παράλειψιν τοῦ κράτους ἢ ὁποῖα ἀνακύπτει πάντοτε εἰς τὰς κυκλικὰς διακυμάνσεις.

Αἱ κρατικαὶ δαπάναι διατίθενται κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς καταναλωτικὸν σκοπὸν. Ἐφ' ὅσον ἡ οἰκονομικὴ δραστηριότης ἀνέρχεται καὶ τὸ ἐθνικὸν εἰσοδήμα ἀυξάνει καθὼς καὶ ὁ τιμὰριθμος, αἱ πραγματικαὶ δαπάναι τοῦ κράτους ἐλαττοῦνται ἀπολύτως καὶ σχετικῶς. Αἱ δαπάναι αὗται εἶναι μέρος τῆς ἀμέσου καταναλώσεως. Κατὰ τὴν αὔξησιν τοῦ εἰσοδήματος ἢ ἄμεσος κατανάλωσις δὲν αὐξάνει κατ' ἀναλογίαν τοῦ αὐξάνοντος εἰσοδήματος, γεγονός ὅπερ

16. G. R. Hawtrey, *The art of central banking*, 1932 σ. 315. J. R. Hicks, *Value and Capital* σελ. 264.

ἀμέσως μὲν ἐνεργεῖ ὑπὲρ τῆς αὐξήσεως τῆς κοινωνικῆς ἐπενδύσεως ἐμμέσως ὅμως ἐπενεργεῖ δυσμενῶς εἰς τὴν οἰκονομίαν, διὰ τῆς ἀρνητικῆς ἐπιδράσεως τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως.

Ἄλλὰ καὶ ἐὰν ὑποτεθῆ ὅτι αἱ κρατικαὶ δαπάναι αὐξάνουν κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν αὐξήσιν τοῦ εἰσοδήματος κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀνόδου, μετὰ τὴν κάμψιν τοῦ κύκλου τὸ κράτος καὶ οἱ κρατικοὶ ὀργανισμοί, συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐξισώσεως τῶν δαπανῶν πρὸς τὰ ἔσοδα (ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀνάγκης καὶ τῆς οἰκονομικῆς ὑφέσεως), ἐλαττώνουν τὰς δαπάνας τῶν. Ἡ ἐλάττωσις δὲ τῶν δαπανῶν σημαίνει ἐλάττωσιν (κατὰ τὸ μέγιστον μέρος) τῆς ἀμέσου καταναλώσεως. Ἡ ἐλάττωσις αὕτη τῶν κρατικῶν δαπανῶν θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ὅτι εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα καὶ ὅτι κατὰ συνέπειαν ὑφίσταται σταθερὰ ἀναλογία.

Τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθὸν διότι εἰς τὴν κυκλικὴν οἰκονομίαν μετὰ τὴν κάμψιν τοῦ κύκλου εὐρισκόμεθα πρὸ συνεχοῦς ὑποκαταναλώσεως καὶ ἐκεῖνο ποῦ χρειάζεται κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν εἶναι ἡ αὐξήσις τῆς καταναλώσεως. Τὸ κράτος ἀντὶ νὰ δαπανᾷ μεγαλύτερα ποσά, ἀρχίζει νὰ ἐλαττώνῃ τὰς δαπάνας του, ὅπως ἐνεργεῖ πᾶσα ἰδιωτικὴ ἐπιχείρησις. Οὕτω παρεμβαίνει καὶ ἄλλος παράγων εἰς τὴν ἐπιδείνωσιν τῆς περιόδου τῆς καθόδου.

Ἐὰν τὸ κράτος καὶ οἱ κρατικοὶ ὀργανισμοὶ θελήσουν νὰ κρατήσουν τοὺς ἰδίους προϋπολογισμοὺς καὶ κατὰ τὴν περίοδον τῆς καθόδου, διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν φορολογικῶν συντελεστῶν μὲ τὴν σκέψιν ὅτι διατηροῦν τὰς δαπάνας σταθερὰς καὶ ἀκάμπτους διὰ ν' ἀποτελέσουν παράγοντα σταθεροποιήσεως, θὰ διαπράξουν μεγαλύτερον σφάλμα.

Οὕτω ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας ἐπιβάλλεται ὅπως ὁ προϋπολογισμὸς στηρίζεται ἐπὶ ἀκριβῶν ὑπολογισμῶν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἢ δὲ κατανομῆ τῶν δαπανῶν κατὰ μῆνα νὰ βαίνει μὲ ἀκριβῆ ἀντιστοιχίαν πρὸς τὸ εἰσόδημα. Τοῦτο κατὰ τὴν ἀνοδὸν τοῦ κύκλου. Κατὰ τὴν κάθοδον ὅμως πρέπει νὰ διατηρῶνται σταθεραὶ αἱ αὐταὶ δαπάναι, τὰ ἔσοδα ὅμως πρέπει νὰ συμπληρῶνται δι' ἐκδόσεως νέου χαρτονομίσματος (νέας καταναλωτικῆς δυνάμεως).

Τὸ μέτρον τοῦτο ἐπιβάλλεται ἀνεξαρτήτως τῆς κρατικῆς πολιτικῆς διὰ τὴν πρόληψιν τῆς κρίσεως καὶ τὴν ἀντιμετώπισίν της διὰ πολιτικῆς δημοσίων ἔργων.

Ἄκαμψία τῶν μερικῶν τιμαρίθμων. Καὶ ἤδη ἐρχόμεθα εἰς τὴν ἀκαμψίαν καὶ τὴν ἔλλειψιν ἐλαστικότητος τῶν διαφορῶν τιμῶν, δηλαδὴ τῶν μερικῶν τιμαρίθμων.

Συνήθως ἡ κυκλικὴ κύμανσις συνοδεύεται ἀπὸ κυκλικὴν κύμανσιν τοῦ γενικοῦ ἐπίπεδου τῶν τιμῶν, δὲν ἀποκλείεται ὅμως τὸ γενικὸν ἐπίπεδον τῶν τιμῶν νὰ μένη σταθερὸν καὶ συγχρόνως νὰ ἐκδηλώνεται κυκλικὴ κύμανσις, διότι μὲ τὴν χρησιμοποίησιν νέων τεχνικῶν μεθόδων ἐλαττοῦνται τὰ ἔξοδα παραγωγῆς καὶ πραγματοποιοῦνται κέρδη συνεχῶς αὐξανόμενα, συνεπεία συνεχοῦς αὐξήσεως τῆς παραγωγικότητος, καὶ αἱ συναλλαγαι συνεχῶς ἐπεκτείνονται.

Μὲ τὴν ὑπόθεσιν ὅτι τὸ γενικὸν ἐπίπεδον τῶν τιμῶν (ὁ γενικὸς τιμὰριθμος) παρακολουθεῖ σταθερῶς τὴν καμπύλην τῆς παραγωγῆς, παρουσιάζεται συνήθως τὸ φαινόμενον κατὰ τὸ ὁποῖον αἱ τιμαὶ μερικῶν ἀγαθῶν ἢ συντελεστῶν δὲν παρακολουθοῦν τὴν κύμανσιν τοῦ γενικοῦ τιμὰριθμου. Ὑψίσταται δηλαδὴ ἀνισομέρεια αὐξήσεως τῶν τιμῶν διαφόρων εἰδῶν (ἀκαμψία καὶ ἔλλειψις συγχρονισμοῦ). Βεβαίως μακροχρονίως αἱ τιμαὶ ἀλληλοπροσαρμόζονται εἰς ἰσορροπίαν ἀλλὰ βραχυχρονίως παρουσιάζονται ἀκαμψία καὶ ἔλλειψις συγχρονισμοῦ, γεγονός τὸ ὁποῖον προκαλεῖ εἰς τὴν διάρθρωσιν τῆς οἰκονομίας ὠρισμένας περιπλοκάς.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς τὴν θεωρίαν τῶν κυκλικῶν διακυμάνσεων διεξάγεται συζήτησις ἐπὶ τῶν αἰτιῶν καὶ τῶν συνεπειῶν τῆς ἀκαμψίας τῶν τιμῶν ὠρισμένων εἰδῶν καὶ φαίνεται ὅτι ἐπισταμένη μελέτη βασιζομένη ἐπὶ στατιστικῶν παρατηρήσεων θὰ ὀδηγήσῃ εἰς θετικὰ συμπεράσματα καὶ θὰ προαγάγῃ τὴν θεωρίαν καὶ τὴν πολιτικὴν.

Θεμελιώδης ἔννοια διὰ τὴν ἀνάλυσιν τῶν διακυμάνσεων τῶν τιμῶν εἶναι ὁ γενικὸς τιμὰριθμος. Ὁ γενικὸς ὅμως τιμὰριθμος δὲν ἔχει αὐθυπαρξίαν. Οὗτος ἀναλύεται εἰς τοὺς μερικωτέρους τιμὰριθμούς, τῶν ὁποίων ἄποτελεῖ τὸν μέσον ὄρον. Οἱ μερικοὶ τιμὰριθμοὶ οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν συστατικὰ στοιχεῖα τοῦ γενικοῦ εἶναι ὁ τιμὰριθμος τίτλων γενικῶς, κυρίως ὅμως τῶν μετοχῶν τῶν ἐπιχειρήσεων παραγωγῆς, ὁ τιμὰριθμος ἀγαθῶν πραγματικοῦ κεφαλαίου, ὁ τιμὰριθμος χονδρικοῦ ἐμπορίου, ὁ τιμὰριθμος κόστους ζωῆς, ὁ τιμὰριθμος τοῦ τόκου καὶ ὁ τιμὰριθμος τῶν μισθῶν¹⁷⁾.

Διὰ τὸν καθορισμὸν ἔλλειψεως ἐλαστικότητος ἑνὸς τιμὰριθμοῦ δέον νὰ ἔχωμεν μέτρον συγκρίσεως. Δὲν νομίζομεν ὅτι ὁ γενικὸς τιμὰριθμος εἶναι μέτρον ἀκριβείας, διότι οὗτος ἀποτελεῖ μόνον μαθηματικὸν μέσον ὄρον τῶν λοιπῶν τιμὰριθμῶν. Ὅρθώτερον εἶναι νὰ

17) Θὰ ἠδύνατο κανεῖς ν' ἀναφέρῃ καὶ τὸν τιμὰριθμον τοῦ μὴ παραγωγικοῦ κεφαλαίου, οὗτος ὅμως δὲν εἶναι ἐνεργητικὸν στοιχεῖον τῶν κυκλικῶν διακυμάνσεων.

συγκρίνωμεν τοὺς λοιποὺς τιμαρίθμους μεταξύ των διότι οὗτοι ἐκφράζουν περισσότερον συγκεκριμένα στοιχεῖα. Κατὰ τὴν κίνησιν τῶν τιμῶν δέον νὰ ὑπολογίζωμεν τὴν καθυστέρησιν ἢ τὴν ἔλλειψιν προσαρμογῆς ἐνὸς τιμαρίθμου πρὸς τὸν λαμβανόμενον ὡς βάσιν. Ἐὰν π.χ. κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἀνόδου ἀρχίζουν αἱ τιμαὶ τῶν τίτλων νὰ ὑψοῦνται δέον νὰ παρακολουθῶμεν τοὺς λοιποὺς τιμαρίθμους καὶ νὰ συγκρίνωμεν τὴν θέσιν των ἐν σχέσει μὲ τὸν τιμάρηθμον τῶν τίτλων καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἐὰν ἐκ τῶν στατιστικῶν παρατηρήσεων ἔχωμεν τιμαρίθμους λεπτομερεστέρους ἐνὸς εἴδους ἀγαθῶν ἢ μιᾶς κατηγορίας, τότε θὰ ἦτο προτιμώτερον διὰ τὴν ἀκριβεστέραν ἀνάλυσιν τῶν ἀκαμψιῶν καὶ τῆς ἐλαστικότητος νὰ λαμβάνωμεν τὸν πλέον συγκεκριμένον τιμάρηθμον ὑπ' ὄψιν.

Ἐὰν δηλαδὴ ἠδυσάμεθα νὰ ἔχωμεν διὰ πᾶν ἀγαθόν, ὑπηρεσίαν ἢ συντελεστὴν καὶ ἰδιαιτέρον τιμάρηθμον θὰ εἶχωμεν ἀκριβέστερα καὶ θετικώτερα συμπεράσματα¹⁸. Διὰ τὴν ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου τῶν διαστάσεων τῶν τιμαρίθμων καὶ τῶν ἐπιδράσεων των ἐπὶ τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας, δὲν μᾶς βοηθεῖ ἡ πρότασις τοῦ Hawtrey¹⁹ ὅπως μὴ συγκρίνωμεν τοὺς τιμαρίθμους μεταξύ των ἀλλὰ μὲ τὸ εἰσόδημα τῶν καταναλωτῶν. Διότι, λέγει, ὅταν τὸ εἰσόδημα τῶν καταναλωτῶν μεταβάλλεται, δέον νὰ ἐπέρχεται ἀνάλογος μεταβολὴ εἰς ὄλους τοὺς τιμαρίθμους. Ἡ μέτρησις ὁμῶς τοῦ εἰσοδήματος εἰς πᾶσαν στιγμὴν εἶναι τεχνικῶς ἀδύνατος. Ἡ μέτρησις ἄλλωστε τοῦ εἰσοδήματος ἐπιτυγχάνεται ἐὰν ληφθῇ ὡς βᾶσις ὁ γενικὸς τιμάρηθμος καὶ οὗτος πάλιν ἐξευρίσκειται ἐκ τῶν μερικωτέρων τιμαρίθμων.

Διὰ τὴν ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου τῆς διαστάσεως τῶν τιμαρίθμων κατὰ τὴν πορείαν τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας παλαιότερον ἀνεπτύχθη ἡ θεωρία τῆς ἀδρανείας, ἡ ὁποία ὑπεστήριζεν ὅτι τοῦτο ἦτο ἀπλῶς ζήτημα χρόνου προσαρμογῆς.

Ἐκ τῆς μελέτης τῶν κυκλικῶν διακυμάνσεων εἶναι γνωστὸν ὅτι μερικαὶ τιμαὶ ἀντιδροῦν ταχύτερον καὶ ἄλλαι βραδύτερον. Μερικαὶ μάλιστα τιμαὶ εἶναι ἄκαμπτοι. Ἡ ἀκίνησις τῶν τιμῶν διαφόρων ἀγαθῶν, ἢ τῶν ἰδίων ἀγαθῶν διαφόρων τόπων, ἐξαρτᾶται ἐκ διαφόρων νομικῶν, κοινωνικῶν, ψυχολογικῶν λόγων ἢ λόγων οἰκονομικῆς πολιτικῆς, μονοπωλιακῆς ὀργανώσεως καὶ διαφόρων ἄλλων συνθηκῶν αἱ ὁποῖαι καθορίζουν τὴν ἀντίδρασιν τῶν τιμῶν διαφόρων ἀγορῶν²⁰.

Ἡ πρώτη φυσικὴ ἐξήγησις τοῦ φαινομένου τῆς διαστάσεως τῶν

18 Ὅρα καὶ F. Hayek, Prices and production, 1934 σ. 70, 99.

19. The Art of central banking, 1932, σελ. 280.

20. Gunnar Myrdal, Monetary equilibrium, 1939 σ. 135.

τιμαρίθμων εἶναι ὅτι ἡ ζήτησις συγκεντρώνεται εἰς ἓν εἶδος διότι ἐκεῖ ὑπάρχει ἡ προσδοκᾶται κέρδος μεγαλύτερον. Βεβαίως μὲ τὸν αὐτοματισμὸν τῶν τιμῶν ἔδει νὰ δημιουργηθοῦν ἀντιδράσεις καὶ ν' ἀποκατασταθῇ ἐξίσωσις τῶν ὀριακῶν κερδῶν καὶ ἰσοπέδωσις τῶν τιμαρίθμων. Αὐτὸ δὲν πραγματοποιεῖται βραχυχρονίως. Ἐὰν ἡ ἀποκατάστασις ἐπιτυχάνετο ἀμέσως τότε ἡ εὐκαμψία τῶν τιμῶν θὰ ἦτο παράγων σταθερότητος καὶ ἰσορροπίας ὡς ὑποστηρίζουν οἱ F. H. Knight²¹, L. Mises²², J. Viner²³, ἄποψις ἣτις συνεπάγεται τὴν πολιτικὴν τῆς ἄρσεως τῶν ἐμποδίων τῆς ταχείας καὶ ἐλευθέρας λειτουργείας τοῦ μηχανισμοῦ τῶν τιμῶν.

Ἀντιθετῶς ὁ J. M. Keynes καὶ οἱ ὀπαδοὶ του, Hansen, Hicks²⁴, Gunnar Myrdal²⁵, ὑποστηρίζουν ὅτι αἱ ἀκαμπτοὶ τιμαὶ καὶ κατὰ τὴν ἄνοδον καὶ κατὰ τὴν κόθοδον τοῦ κύκλου ἀποτελοῦν σταθεροποιητικὸν παράγοντα, ἡ δὲ πολιτικὴ δέον νὰ τείνῃ νὰ ἀναπροσαρμόσῃ τὰς κινουμένας τιμὰς πρὸς τὰς ἀκάμπτους τοιαύτας.

Ἡ πρώτη ἄποψις εἶναι ὀρθὴ κατὰ τοῦτο ὅτι παραδέχεται ὅτι ἐλαστικότης ἄμεσος καὶ ἄνευ ἐμποδίων ἀποτελεῖ τὴν φυσικὴν τάσιν καὶ τὸν κανόνα ἀποφυγῆς τῶν κυκλικῶν διακυμάνσεων. Ἡ ἄποψις ὅμως αὕτη προσκόπτει εἰς τὴν ἐξελιχθεῖσαν καὶ διαπλασθεῖσαν κοινωνικὴν πραγματικότητα. Δύναται ἓν τούτοις ν' ἀποτελέσῃ ἀρχὴν ἐρευνητικὴν καὶ πολιτικὴν καθ' ὅσον ἡ ἐφαρμογὴ τῆς εἶναι δυνατὴ. Κατὰ τὴν δευτέραν ἄποψιν αἱ ἀκαμπτοὶ τιμαὶ κατὰ τὰς πρώτας ἐκδηλώσεις τῆς καθόδου τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν ἀσκοῦν σταθεροποιητικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ συνόλου τῆς οἰκονομίας. Ἐὰν δηλαδὴ ἓν τῷ συνόλῳ ἡ οἰκονομία δὲν ἐλαττώσῃ τοὺς μισθοὺς, τότε ἡ σταθερὰ κατανάλωσις θὰ κρατήσῃ σταθερὰν τὴν παραγωγὴν καὶ δὲν θὰ τὴν ἀφήσῃ νὰ καταρρεύσῃ. Τοῦτο ὅμως δὲν θὰ εἶναι δυνατόν νὰ διατηρηθῇ ἐπ' ἀπειρον διότι, ἐφ' ὅσον τὸ ἐπίπεδον τῶν τιμῶν θὰ κατέρχεται, κατ' ἀνάγκην καὶ τὰ κέρδη τῶν ἐπιχειρήσεων κατ' ἀρχὰς θὰ περιορίζονται, ἔπειτα θὰ ἐξαφανισθοῦν καὶ τελικῶς αἱ ἐπιχειρήσεις θὰ ἐργάζονται ἐπὶ ζημίᾳ μὲ ἀποτέλεσμα πτωχεύσεις καὶ ὁμαδικὰς ἀπολύσεις διὰ νὰ ἐπακολουθήσῃ ὁ φαῦλος κύκλος τῆς καθόδου. Καὶ

21. The business cycle, interest and money. εἰς τὸ Review of Economic Statistics, May 1941.

22. Theory of money ἀγγλ. μετ.

23. Lectures in current econ. problems.

24. Value and capital, «but whatever cause rigidity occurs, it means that some prices do not move upward or downward in sympathy with the rest, they may consequently exercise a stabilizing influence» σελ. 265.

25. Op. cit σ. 136.

οὕτω ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐζητεῖτο μὲ τὴν ἀκαμψίαν τῶν τιμῶν, ἡ ἀποφυγὴ τῆς μείωσης τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως, τελικῶς ἀποτυγχάνει.

Τὸ πρόβλημα συνεπῶς μετατίθεται ἀπὸ τὴν ἀκαμψίαν ἑνὸς τιμαριθμοῦ εἰς πρόβλημα σταθερότητος τῶν τιμαριθμῶν ὅλων τῶν ἀγαθῶν.

Ἐπισταμένη παρακολούθησις τῶν ἑπτὰ τιμαριθμῶν καὶ σταθεροποίησις τῶν δι' ἀσκήσεως καταλλήλου πολιτικῆς θὰ ἠδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ τὰς διαστάσεις τῶν τιμαριθμῶν καὶ τὴν ἀύξομείωσιν τοῦ γενικοῦ τιμαριθμοῦ.

Ἀκαμψία μισθῶν.—Εἰς τὴν θεωρίαν τῶν κυκλικῶν διακυμάνσεων ὑφίσταται συμφωνία περὶ τῆς ἀκαμψίως τῶν μισθῶν. Κατὰ τὴν ἄνοδον τῆς οἰκονομίας οἱ μισθοὶ καθυστεροῦν τῆς ὑψώσεως τῶν λοιπῶν τιμαριθμῶν ὀνομαστικῶς καὶ πραγματικῶς. Οὕτω ἡ οἰκονομία κατὰ τὴν ἄνοδον τοῦ κύκλου ὑφίσταται οὐσιώδη ἀλλοίωσιν συνεπείᾳ τῆς ἐλλείψεως εὐκαμψίας τῶν πραγματικῶν μισθῶν. Τοῦτο συνεπάγεται κατὰ ἓνα λόγον τὴν λεγομένην ἀναγκαστικὴν ἀποταμίευσιν (forced saving) καὶ ἀποτελεῖ ἓνα τῶν συντελεστῶν τῆς ἀνόδου τοῦ κύκλου διὰ τῆς ὑπερμέτρου ἐπενδύσεως εἰς ἀγαθὰ παραγωγικά. Ἡ ἀκαμψία αὕτη τῶν μισθῶν δηλαδὴ ἡ πραγματικὴ μείωσις τῶν μισθῶν διὰ τῆς ἐλάττωσεως τοῦ κόστους παραγωγῆς, τῆς αὐξήσεως τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος καὶ τῶν ὀριακῶν κερδῶν, διὰ τῆς ἐπεκτάσεως καὶ τῆς ἐντάσεως τῆς παραγωγῆς, ἐπιφέρει τὴν αὐξήσιν τῆς ἀπασχολήσεως καὶ τὴν αὐξήσιν τοῦ εἰσοδήματος, αὕτη δὲ μεγαλύτερον ποσοστὸν ἀποταμιεύσεως - ἐπενδύσεως. Οὕτω ἡ ἀκαμψία τῶν πραγματικῶν μισθῶν κατὰ τὴν ἄνοδον ἔχει εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς οἰκονομίας.

Ἡ διατήρησις ὅμως τῆς αὐτῆς ἀναλογίας εἰσοδήματος - ἐπενδύσεων - καὶ ἀμέσου καταναλώσεως καὶ μετὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως ἀποτελεῖ μίαν τῶν συνθηκῶν ἀνατροπῆς τῆς ἰσορροπίως.

Ἐκ τῆς ἀναλύσεως σαφῶς προκύπτει ὅτι ἡ πραγματικὴ ἐλάττωσις τῶν μισθῶν ἔχει διπλὴν ἄποψιν. Ἡ ἐλάττωσις τῶν μισθῶν ἐμφανίζεται ἀφ' ἑνὸς μὲν ὡς ἐλάττωσις τοῦ κόστους παραγωγῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου ὡς ἐλάττωσις τῆς ἀμέσου καταναλώσεως ἐν σχέσει πρὸς τὸ σύνολον τοῦ εἰσοδήματος. Ἡ ἐλάττωσις τοῦ κόστους παραγωγῆς ἔχει πάντοτε εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας καὶ ἐκδηλοῦται διὰ τῆς βελτιώσεως τῶν οἰκονομικῶν συνθηκῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐλάττωσις τῆς ἀμέσου καταναλώσεως ἐκδηλοῦται εἰς τὴν κυκλικὴν οἰκονομίαν ἀμέσως.

Ἐάν υποθέσωμεν ὅτι εἰς οἰκονομίαν 100 ἀξιών 90 διατίθενται διὰ μισθοὺς καὶ 10 δι' ἐπενδύσεις, ἡ πραγματικὴ ἐλάττωσις τῶν μισθῶν κατὰ 10 σημαίνει ὅτι ἡ ἄμεσος κατανάλωσις περιορίζεται εἰς 80, ἡ δὲ ἐπένδυσις εἰς παραγωγικὰ ἀγαθὰ εἰς 20.

Ἡ αὔξησις ὅμως τῶν ἐπενδύσεων συνεπάγεται αὔξησιν ἀπασχολήσεως καὶ αὔξησιν εἰσοδήματος, ὑποτεθῆσθω κατὰ 10 ἀξίας, καὶ οὕτω τὸ εἰσόδημα ἀνέρχεται εἰς 110. Ἐάν υποθέσωμεν ὅτι ἐκ τῶν 10 μονάδων τῆς αὔξεσεως αἱ 8 διατίθενται εἰς ἄμεσον κατανάλωσιν καὶ αἱ 2 εἰς ἐπένδυσιν ἔχομεν πλέον 88 ἄμεσον κατανάλωσιν καὶ 22 ἐπένδυσιν.

Ἡ λειτουργία αὕτη ὑφίσταται ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ὑποαπασχόλησις, ἦτοι ὑπάρχουν διαθέσιμα κεφάλαια καὶ ἐργασία.

Ἐάν υποθέσωμεν ὅτι ἡ πλήρης ἀπασχόλησις ἐπετεύχθη μὲ στοιχίαν εἰσόδημα 110, ἄμεσον κατανάλωσιν 88, καὶ ἐπένδυσιν 22, τότε μείωσις τῶν μισθῶν ἀπὸ 88 εἰς 85 σημαίνει ὅτι θὰ ἐλαττωθῇ ἡ κατανάλωσις κατὰ 3 μονάδας καὶ θὰ αὔξησῃ ἡ ἐπένδυσις κατὰ 3 μονάδας.

Ἐάν εἰς ἓν χρονικὸν σημεῖον κεφάλαιον 500 ἰσορροπεῖ καὶ ἰκανοποιεῖ ἄμεσον κατανάλωσιν 88 καὶ ἐπένδυσιν 22, μὲ νέαν κατεύθυνσιν ἐπενδύσεων 25 θὰ ἔχωμεν εἰς δεύτερον χρονικὸν σημεῖον κεφάλαιον 520 (ἀφαιροῦντες 5 διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ κεφαλαίου). Τὸ κεφάλαιον 520 διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἰσορροπίαν ἀπαιτεῖ κατανάλωσιν ἰσορροπίας 91,52⁽²⁶⁾. Ἡ μετατόπισις τῆς ἐπενδύσεως ἀπὸ 22 εἰς 25 θὰ αὔξησῃ τὴν ἄμεσον κατανάλωσιν κατὰ $\frac{264}{500}$ ($88 \times \frac{3}{500} = \frac{264}{500}$).

Ἐπομένως ἡ ἄμεσος κατανάλωσις θ' ἀνέλθῃ εἰς 88,52 περίπου ἐνῶ ἡ ὑπάρχουσα παραγωγή ἀξιοῦ κατανάλωσιν ἰσορροπίας 91,52. Οὕτω ἐπέρχεται πλόωσις τοῦ κυκλώματος Ἐπένδυσις—Κατανάλωσις—Εἰσόδημα συνεπείᾳ τῆς ἀκαμψίας τῶν μισθῶν.

Τὸ γεγονός τοῦτο θὰ προεκάλεῖ διαφόρους ἀντιδράσεις τῆς οἰκονομίας καὶ τελικῶς θ' ἀποκαθίστατο ἰσορροπία. Τοῦτο θὰ ἐπραγματοποιεῖτο ἐάν ὑπῆρχε διαθέσιμος χρόνος καὶ δὲν ἐπήρχοντο ἄλλα γεγονότα συσσωρευτικῶς. Οὕτω συμπερασματικῶς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι εἰς ἓν σημεῖον τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας ἀπὸ τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως ἡ μὲν ἄμεσος κατανάλωσις ἐλαττοῦται σταθερῶς ἡ δὲ παραγωγή ἀξιοῦ μεγαλυτέραν κατανάλωσιν καὶ οὕτω ἐπέρχεται ἐμπλοκὴ διότι ἡ αὔξησις τῶν ἐπενδύσεων δὲν ἐπιφέρει ἀνάλογον αὔξησιν τῆς ἀμέσου καταναλώσεως. Καὶ τότε ἀπαιτεῖται ὁ κρατικὸς πιστωτικὸς μηχανισμὸς νὰ προσθέσῃ τεχνητὴν κατανάλω-

σιν καὶ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἰσορροπίαν, πρὸ τῆς ἐκδηλώσεως τῆς κρίσεως καὶ τῆς κάμψεως.

Μετὰ τὴν κρίσιν καὶ τὴν ἔναρξιν τῆς συστολῆς τῆς οἰκονομίας ἐκδηλοῦται ἀντίθετος λειτουργία τῶν μισθῶν. Μὲ τὴν συνεχῆ μείωσιν τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν, οἱ πραγματικοὶ μισθοὶ ἂν δὲν αὐξάνουν, πάντως μένουں σταθεροὶ ἐν σχέσει μὲ τοὺς ἄλλους τιμαριθμούς. Οὕτω καὶ κατὰ τὴν κάθοδον ἐμφανίζεται ἀκαμψία τῶν μισθῶν. Τὸ γεγονός τοῦτο κατὰ τὸν Keynes καὶ τὴν σχολὴν του ἀποτελεῖ σταθεροποιητικὸν παράγοντα κατὰ δὲ τοὺς ἀντιθέτους, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ἀποτελεῖ παράγοντα συνεχοῦς ἐπιδεινώσεως. Ὁ δὲ Α. Ρίγου, ἀκολουθῶν τὴν κλασσικὴν σχολὴν τονίζει ὅτι ἡ ἀκαμψία τῶν μισθῶν ἀποτελεῖ τὴν αἰτίαν τῆς ὑποαπασχολήσεως. Ἐὰν οἱ μισθοὶ ἠκολούθουν τὴν γενικὴν φορὰν τῆς καθόδου δὲν θὰ ἐπῆρχετο συνεχῆς κατάρρευσις. Ἐὰν οἱ ἐπιχειρήσεις εἶχον τὴν εὐχέρειαν τῆς προσαρμογῆς τῶν ἐξόδων παραγωγῆς εἰς τὰ δεδομένα τῆς ἀγορᾶς διὰ τῆς ἐλαττώσεως τῶν μισθῶν τότε θὰ παρέκαμπτον τὰς δυσχερείας.

Καὶ τὸ πρόβλημα τοῦτο τῆς ἀκαμψίας κατὰ τὴν κάθοδον ἔχει δύο πλευράς. Τὴν πλευρὰν τῆς διατηρήσεως τῆς καταναλωτικῆς δυνάμεως καὶ τὴν πλευρὰν τῶν ἐξόδων παραγωγῆς. Ἡ ἀκαμψία αὕτη ἐπιδρᾷ εὐνοϊκῶς ἐπὶ τῆς οἰκονομίας διότι διατηρεῖ τὴν καταναλωτικὴν δύναμιν, ἐπιδρᾷ ὅμως δυσμενῶς ἐπ' αὐτῆς διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν ἐξόδων παραγωγῆς.

Διὰ τοῦ καταλλήλου χειρισμοῦ τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς δέον νὰ διατηρηθῇ καὶ αὐξήσῃ ἡ κατανάλωσις κατὰ τὴν κάθοδον νὰ ἐλαττωθῶν ὅμως τὰ ἔξοδα παραγωγῆς.

Ἡ λύσις δὲν εἶναι ἐνιαία καὶ μοναδική, ἐξαρτᾶται πάντοτε ἀπὸ τὴν φάσιν τοῦ κύκλου καὶ ἐπὶ πλεον ἐκ τῆς ὀριμότητος μιᾶς οἰκονομίας.

Εἰς τὰς βιομηχανικῶς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας ὅπου ἡ ὀριακὴ ἀπόδοσις τῆς παραγωγῆς εἶναι πολὺ μικρὰ καὶ ὅπου τὸ σύστημα τῶν πιστώσεων εἶναι εἰς τὸ ἔπακρον ἀνεπτυγμένον, ἡ ἐπέμβασις τοῦ κράτους εἰς τὴν ρύθμισιν τῶν μισθῶν ἔχει τεραστίαν ἐπίδρασιν καὶ συνεπάγεται ποικίλα προβλήματα. Ὁ ὑπολογισμὸς τῆς ἐπιδράσεως τῆς αὐξήσεως ἢ τῆς μείωσεως τῶν πραγματικῶν μισθῶν ἐπὶ τοῦ κόστους καὶ ἐπὶ τῆς ἀμέσου καταναλώσεως ἔχει ἐξαιρετικὴν σημασίαν. Ἐννοεῖται ὅτι κατὰ τὴν ρύθμισιν τῶν μισθῶν δὲν πρέπει νὰ λαμβά-

νεταί ὑπ' ὄψιν μόνον ἢ ἐπίδρασις ἐπὶ τοῦ κύκλου ἀλλὰ γενικώτερον ὄλαι αἱ ἐπιδράσεις ἐπὶ τῆς οἰκονομίας μιᾶς χώρας. Κατ' ἀρχὴν ἢ διατήρησις τῶν αὐτῶν πραγματικῶν μισθῶν, μετὰ τὴν κάμψιν τοῦ κύκλου εἶναι ἀδύνατος διότι τοῦτο σημαίνει διατήρησιν τῶν αὐτῶν ἐξόδων παραγωγῆς. Εἰς ἀγορὰν μὲ συνεχῆ μείωσιν τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν, μείωσιν τῶν κερδῶν καὶ μὲ ζημίας αἱ ἐπιχειρήσεις θὰ καμφοῦν καὶ θὰ κλείσουν. Διότι ἡ ἀκαμψία τῶν μισθῶν δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ κρατήσῃ σταθερὸν τὸ γενικὸν ἐπίπεδον τῶν τιμῶν ἄλλοι παράγοντες ἐπενεργοῦν καὶ κάμπτουν τὸν γενικὸν τιμάρημον.

Ὅθεν δι' ἄλλης μεθόδου ὀφείλομεν νὰ κρατήσωμεν καὶ ν' αὐξήσωμεν τὴν ἄμεσον κατανάλωσιν καὶ συγχρόνως νὰ ἐλαττώσωμεν τὰς δαπάνας παραγωγῆς. Ἡ μέθοδος αὕτη πρέπει νὰ συνδυάζῃ τὴν κατασκευὴν δημοσίων ἔργων παραγωγικῶν καὶ συγχρόνως πολιτικὴν εὐθηνου χρήματος, κατὰ τὰς περιστάσεις ἀτόκου, δι' ἔργα κοινῆς ὠφελείας, ἢ ἀκόμη μὲ ἐπιχορηγήσεις εἰς ἐπιχειρήσεις διὰ τὴν αὕξισιν τῆς ἀπασχολήσεως των. Ἐπὶ πλέον δύναται νὰ χρησιμοποιοῦν ὁ μηχανισμὸς τῶν συνεταιρισμῶν, γεωργικῶν καὶ ἀστικῶν, διὰ τὴν χορήγησιν καταναλωτικῶν πιστώσεων.

Μὲ τὴν ἀκαμψίαν τῶν ἐπενδύσεων δὲν θὰ ἀσχοληθῶμεν ἐδῶ, ἀπλῶς τὴν ἀναφέρομεν διὰ λόγους συστηματικούς καὶ σημειοῦμεν ὅτι κατὰ τὴν κάθοδον ὑπάρχει ἔλλειψις ἐλαστικότητος ἐπενδύσεων καίτοι ὁ τόκος τῶν δανείων εἶναι μικρὸς. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην μὲ τὴν ἀπαισιόδοξον προοπτικὴν καὶ ψυχολογίαν καὶ τὰς δυσμενεῖς συνθήκας τῆς ἀγορᾶς οὔτε καὶ ἄτοκα δάνεια θὰ ἦσαν εἰς θέσιν νὰ προκαλέσουν ψυχολογίαν ἐπενδύσεων. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἐπιβάλλεται ἡ πολιτικὴ τῶν κρατικῶν ἐπενδύσεων, ἢ διὰ χεῖρις τῶν ὁποίων διέπεται ἀπὸ ἄλλας ἀρχὰς καὶ ὄχι ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τῶν ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων.

Κατὰ τὴν ἀρχὴν ὅτι ἐπιβάλλεται ἐλαστικότης ὄλων τῶν τιμαρίθμων συμφώνως πρὸς τὰς αὐξομειώσεις τοῦ γενικοῦ τιμαρίθμου ἢ ἀκαμψία τῶν τιμῶν τῶν εἰδῶν μονοπωλίου ἔχει δυσμενῆ ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς ἰσορροπίας.

Συνήθως κατὰ τὴν ἄνοδον αἱ τιμαὶ τῶν εἰδῶν τῶν κρατικῶν μονοπωλίων εἶναι ἄκαμπτοι ἢ ἔχουν χρονικὴν καθυστέρησιν προσαρμογῆς ἐνῶ αἱ τιμαὶ τῶν ἰδιωτικῶν μονοπωλίων εἶναι ἐλαστικά. Κατὰ τὴν κάθοδον οἱ τιμαὶ τῶν εἰδῶν τῶν κρατικῶν ὅσον καὶ τῶν ἰδιωτικῶν μονοπωλίων εἶναι ἄκαμπτοι. Ἡ ἐπίδρασις τῶν μονοπωλιακῶν εἰδῶν ἐπὶ τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν φύσιν τῶν εἰδῶν τούτων, δηλαδὴ ἐὰν τὰ ἀγαθὰ εἶναι ἀμέσου καταναλώσεως ἢ ἀγαθὰ παραγωγικά.

Κατά την περίοδον της ανόδου ή άκαμψία τών τιμών τών ειδών καταναλώσεως άσκει εύνοϊκήν επίδρασιν εις την άνάπτυξιν τής οίκονομίας, διότι έξασφαλίζει χαμηλόν κόστος ζωής και παρέχει τήν δυνατότητα εις τās έπιχειρήσεις νά κινηθούν με χαμηλά παραγωγικά έξοδα.

Τήν ίδιαν εύεργετικήν επίδρασιν άσκει και ή άκαμψία τών τιμών τών παραγωγικών άγαθών (π.χ. βιομηχανικού ήλεκτρικού ρεύματος) διά τής μικρās παραγωγικής δαπάνης και τών εύνοϊκών όριακών κερδών.

Κατά τήν κάθοδον ή άκαμψία τών τιμών τών ειδών άμέσου καταναλώσεως έπιφέρει μείωσιν τής άμέσου καταναλώσεως, γεγονός τó όποϊον προκαλεί μεγαλυτέραν μείωσιν και έπιδείνωσιν του κύκλου, δεδομένου ότι άπαιτεϊται μείωσις τών τιμών διά νά προκαλέση μεγαλυτέραν κατανάλωσιν.

Ή άκαμψία τών τιμών τών παραγωγικών άγαθών συνεπάγεται αύξησιν τών παραγωγικών δαπανών έν σχέσει με τās τιμάς πώλησεως αί όποϊαι κατέρχονται και ούτω δυχεραϊνεται ή θέσις τών έπιχειρήσεων και συνολικώς τής οίκονομίας.

Ό αυτόματισμός όθεν τής οίκονομίας προϋποθέτει έκτός τών άλλων έλαστικότητων και εύκαμψίαν τών τιμών (*flexibility of prices*)²⁷. Αί εύκαμπτοι τιμαί διά μικρών κινήσεων άποκαθιστούν τήν σταθερότητα εις τούς μερικούς τιμαρίθμους και δέν αφήνουν νά έκδηλωθούν άπότομοι μεταπτώσεις. Τοϋτο όμως δέν σημαίνει ότι σταθεροί τιμαρίθμοι και σταθερός γενικός τιμαρίθμος άποκλείουν τās κυκλικās διακυμάνσεις.

27. G. Haberler, *Prosperity and depression*, 1941 σ. 401.